

ווג'ווד, יאשיה קלמנט (1872-1943) (20) א 2
 חבר פרלמנט בריטי, ידיד הציונות. היה איש המפלגה הליברלית ואחר כך חבר מפלגת העבודה (לייבור) הבריטית. חבר פרלמנט ב-1906-1924. ב-1924 היה שר בממשלה שבראשה עמד ג"ר מקדונלד. היה שותף למגעים שהוליכו לפרסום הצהרת בלפור ב' בנובמבר* 1917, פעל לשינוי פרו ציוני במדיניות הבריטית - לא בהצלחה יתירה. ב-1942 הציע בשידור רדיו כי ארצות-הברית תקבל עליה את המנדט שבריטניה נמנעת מלמלא - ותקים מדינה ליהודים.

וויז, ג'ורג', ד"ר (1906-1987) (11) ד 1
 ממיסדי אוניברסיטת תל-אביב ונשיאה הראשון, 1963-1971. נולד בפולין, היגר לארצות-הברית ב-1926, היה חוקר מצליח באקדמיה, תעשיין ויזם, וכן נדבן. הרצה באוניברסיטאות קולומביה ומקסיקו, ממקימי חברת "כלל" בישראל, וחבר במועצות המנהלים של גופים כלכליים שונים וכן בחבר הנאמנים של האוניברסיטה העברית. על שמו אגף באוניברסיטת תל-אביב, מדליית הזהב היחידה שמנפיקה האוניברסיטה, ועל שם אשתו פלורנס ועל שמו - מצפה הכוכבים של אוניברסיטת תל-אביב שהוקם במצפה רמון ב-1971 במימונו ובתרומות שגייס.

וולמן, יהודה לייב (1880-1955) (6) א 3
 ממיסדי אגודת העיתונאים. נולד בפולין, כתב מחזות שהועלו על במות וארשה וכן לעיתונים שונים בעברית וביידיש. עלה לארץ-ישראל ב-1925 כנציגו של עיתון מווארשה, גר בתל-אביב ושלח כתבות לעיתונים יהודיים שונים בחוץ לארץ ולעיתוני הבוקר בארץ. היה חבר מועצת העירייה בתל-אביב מטעם התאחדות עולי פולין ב-1926-1928. היה שופט שלום בתל-אביב. סייע להקים את שכונת בצרון* במזרח העיר.

וולפסון, דוד (1855-1914) (21) ד 3
 הנשיא השני של ההסתדרות הציונית. נולד בליטא, היה מנאמניו של הרצל*, ייסד וניהל את "אוצר התיישבות היהודים" ואת בנק אפ"ק*, המכשירים הכלכליים של

התנועה הציונית. נבחר לכהן אחרי הרצל כנשיא ההסתדרות הציונית ואף הוא כיהן 7 שנים בתפקיד זה. ב־1911 החליף אותו אוטו ורבורג*. בעזבונו הוקם הבניין של הספרייה הלאומית בהר הצופים. ב־1952 הועלו עצמותיו ארצה ונטמנו בהר הרצל בירושלים. על שמו קיבוץ ניר דוד במזרח עמק יזרעאל, שנקרא עם הקמתו ב־1936 תל עמל.

וולקר, יוסף (1901–1983) [מבוא] (18) ב 2
 איש בית"ר, אצל"ל ולח"י. נולד בפולין, עבר לברלין בירת גרמניה והיה מפעילי בית"ר שם. עלה לארץ־ישראל ב־1935. הבריטים עצרו אותו בשל פעילותו באצ"ל. עבד בעיריית תל־אביב, היה פעיל בוועד העובדים, מנהל מחלקת התברואה, ואחר כך חבר מועצת עיריית תל־אביב, חבר מזכירות בהסתדרות העובדים הלאומיים וחבר מרכז תנועת החרות. יקיר העיר תל־אביב לשנת תשל"ח־1978.

ווינגטון, ג'ורג' (1732–1799) [שדרות] (21) ד 3
 הנשיא הראשון של ארצות־הברית. נולד במושבה וירג'יניה, היה בעלים של אחוזה שגידל טבק וצאן, שירת במיליציה צבאית ב־1753, ואף בקרבות בצד הבריטים נגד הצרפתים בעמק אוהיו ונעשה מפקד חיל־המצב של וירג'יניה. כשהחל החיכוך בין המושבות לבין בריטניה, עמד לצד דורשי הזכויות למושבות, ובהמשך נבחר להנהיג את ההתקוממות – המהפיכה האמריקאית – נגד שלטון בריטניה במושבות שהפכו לארצות־הברית ב־1776. נבחר לנשיא הראשון של הרפובליקה החדשה, כיהן ב־1789–1796 ופרש לביתו במאונט רנון. נחשב לאדם ישר ללא פשרות. על שמו עיר הבירה ומדינה בצפון־מערב ארצות־הברית.

ויזל, נפתלי הרץ (1725–1805) (16) ב 2
 מאבות ההשכלה העברית. נולד בהמבורג, גרמניה, עבר עם הוריו לדנמרק, עבד בבנק בהולנד ופתח עסק משלו בדנמרק. חזר לגרמניה ב־1774 ועבד בבית מסחר – שפשט את הרגל. ב־1804 חזר להמבורג, ומת שם. מנעוריו חקר את העברית, חיבר פירוש בלשני למסכת אבות (יין לבנון), ובשנותיו האחרונות נדפס האפוס שכתב על משה ויציאת מצרים, שירי תפארת. היה ידידו של משה מנדלסון*.

ויטל, חיים (1620/2–1543) (21) ד 3
 מגדולי המקובלים, ומי שהעלה על הכתב את תורת האר"י*. נולד בצפת, ארץ־ישראל. היה תלמידו של המקובל רבי משה קורדובירו*. כשעלה האר"י לארץ, למד מפיו; ואחרי פטירת רבו ב־1572 החל להעלות את תורתו על הכתב בספרו עץ החיים. העבודה הזאת נמשכה כ־20 שנה ובמהלכן היה רב בירושלים ב־1577–1587, וחזר לצפת. כן כתב את עץ

הדעת, פירוש על רוב ספרי התנ"ך ששרד רק בחלקו. ב-1598 עבר לדמשק שבה שימש כרב לקהילת בני סיציליה, ובה לימד קבלה לפי האר"י, ואף נפטר שם.

ויטלה, מאוריצי (1907-1985) (12) א 3
מייסד מלון רמת אביב. נולד באיטליה. אחרי מלחמת העולם השנייה שימש שנים אחדות כיושב ראש הקק"ל* באיטליה. עלה לישראל ב-1950 והקים מפעלי תעשייה (ויטלגו), מסחר ותיירות (מלון רמת אביב, עם ארזי*). גולדה מאיר*, לימים ראש ממשלת ישראל, היתה תושבת שכונה מצפון לירקון שטרם נקבע שמה; לפי סיפור ידוע פנתה לויטלה שיסכים כי השכונה תיקרא על שם המלון. כך הפך "רמת אביב" לבית מלון שיש לו גם שכונה.

ויטנברג, יצחק (לאו) (1907-1943) (6) א 2
ממייסדי המחנתת של יהודי גטו וילנה ומפקדה. נולד בפולין. המחנתת בגטו וילנה הוקמה ב-1941 והיתה הראשונה שהרימה את נס המרד נגד הגרמנים הנאצים. שמה היה פ.פ.או - ראשי תיבות שתרגומם ארגון הפרטיזנים המאוחד. נסיבות מותו של ויטנברג אינן ברורות - נרצח או התאבד ב-16.7.43.

ויינר, זאב (1908-1994) (26) ב 1
ממקימי "משען" ומיוזמי מתן סיוע לקשישים. נולד בפולין, עלה לארץ-ישראל ב-1935, ומ-1936 חי בתל-אביב. היה פעיל בהסתדרות הכללית, ובמסגרתה פעל עם חבריו לחולל את "משען" כזרוע לעזרה הדדית של ההסתדרות. היה מיוזמי הקמתם של פנימיית הילדים והנוער "אונים" בכפר סבא, בתי-אבות ברחבי הארץ, מועדונים לפנסיונרים ועוד. היה חבר מועצת עיריית ת"א, וראש האגף ליפו והשכונות. זכה באותות שונים, ובהם יקיר העיר תל-אביב-יפו.

ויינשל, יעקב, ד"ר (1891-1980) (6) א 3
מראשוני התנועה הרוויזיוניסטית, רופא וסופר. נולד בטיפליס שבקווקז, גדל בבאקו ולמד רפואה בגרמניה, שווייץ ואסטוניה. הוסמך כרופא ושירת בצבא הרוסי. שימש ככירורג בבאקו, עלה לארץ-ישראל ב-1922 והיה ממייסדי קופת חולים לאומית ב-1933. חוץ ממאמרים בענייני רפואה, היסטוריה ופוליטיקה כתב גם סיפורים, רומנים ועוד, בהם ז'אבו: שרטוטים לדמותו של זאב ז'בוטינסקי, שאותו הכיר עוד מהימים שהיה ממקימי ברית הציונים הרוויזיוניסטים העולמית ב-1925. יקיר העיר תל-אביב לשנת תשל"ו-1976. ספרה של גלילה רון-פדרעמית האגדה לבית ויינשל מספר לבני נוער על משפחתו.

וייס, איזיק הירש (1815–1905) (17) ג 2
 מחבר *דוד דוד ודורשיו*, תולדות התורה שבעל פה מתחילתה ועד אחרי גלות ספרד בחמישה כרכים, היסטוריון של הספרות התלמודית והרבנית ומרצה לתלמוד בבית המדרש לרבנים בוילנה. ערך – יחד עם מאיר איש שלום – את הירחון *בית התלמוד*. כתב מחקרים על רמב"ם*, רש"י*, רבנו תם* ואחרים.

וייס, יעקב (1924–1947) (8) א 2
 מעולי הגרדום*, הרוגי מלכות* של העת החדשה. נולד בסלובקיה, למד במונקץ' והיה פעיל במחתרת להצלת יהודים בבודפשט ב-1943. העפיל לארץ-ישראל ב-1945, נכלא בעתלית, ומשהשתחרר – הצטרף לאצ"ל. מיקש כבישים, חיבל בתנועת הרכבות והשתתף בפעולות שבהן הותקפו מחנות צבא בריטיים. בהתקפה לשחרור האסירים ממבצר עכו נתפס, נשפט ונידון למוות. הבריטים איפשרו לו להיפגש עם אחותו, שריד יחיד למשפחה שהושמדה בשואה, ואז העלו אותו לגרדום.

וייס, עקיבא אריה – ראו עקיבא אריה

וילון (19) ד 3
 לפי אחת ממסכתות התלמוד, התחתון משבעת הרקיעים: "וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעון*, מכון, ערבות" (חגיגה, יב, עמ' ב). עוד בימי התלמוד היה התקן המפריד וחוצץ בתוך החדר או בין החדר לחוץ, על החלון.

וילנה (וילנא) (17) ג 2
 עיר הבירה של ליטא, שהיתה – עד לשואה – מהגדולים במרכזי התרבות היהודית והעברית. המרכז היהודי נעשה מקום תורה במאה ה-17 – שבה פעל הגר"א*; מימיו נקראה "ירושלים דליטא". במאה ה-19 היתה המרכז של ההשכלה* העברית וביצורים שפעלו בה היו אד"ם הכהן*, בנו מיכ"ל*, והסופרים דיק*, יל"ג* וצונזר*. כן פעלו בה הסופר והמו"ל פינ* והסופר י"ל לבנדה*. שמריהו לויין* היה ציר מטעמה בבית הנבחרים. העיר נכבשה עם פלישת גרמניה לברית-המועצות, ו-5,000 מיהודיה נרצחו ביער פונאר בספטמבר 1941. 40 אלף הנוותרים נכלאו בשני גיטאות בעיר. בתוך ארבעה חודשים נותרו מהם פחות מחצי. בספטמבר 1943 חוסל הגיטו.

וילנסקי, משה (1910–1996) (6) א 1
 מלחין, מעבד מוסיקלי פסנתרן ומנצח. נולד בפולין ולמד בקונסרבטוריון. עלה לארץ-ישראל ב-1932, היה המנהל המוסיקלי של התיאטרון הסאטירי המטאטא, ומ-1945 –

המנהל המוסיקלי של "לילה-לו" – בין השירים שהלחין לתיאטרון זה שירו של אלתרמן*, "בכל זאת יש בה משהו". הלחין יותר מאלף שירי זמר לסולנים כשושנה דמארי ("כלניות"), ללהקות כצ'יזבטרון ולהקת הנח"ל, לתיאטרון ולקולנוע. היה מנהל מחלקת המוסיקה הקלה בקול ישראל. חתן פרס ישראל בתחום הזמר העברי תשמ"ג-1983. יקיר תל-אביב לשנת תשמ"ו-1986.

ויסלון, וודרו תומס (1856–1924) (21) ג 1
הנשיא ה-28 של ארצות-הברית, מתומכי הציונות. שימש כנשיא ב-1913–1920, ולחץ על מעצמות אירופה לפתור את החיכוכים ביניהן בהידברות. משנכשל בכך – שמר על הנייטרליות של ארצו בפרוץ מלחמת העולם הראשונה אך לבסוף הצטרפה ארצות-הברית באפריל 1917 לצד מדינות ההסכמה שלחמו נגד גרמניה, אוסטריה-הונגריה ותורכיה; באותה תקופה השפיע עליו ידידו ברנדיס* לתמוך בציונות ובהצהרת בלפור בזכות מדינה לעם היהודי בארץ-ישראל. אבן אחרי המלחמה היה מיוזמי הקמתו של חבר הלאומים, אבל ארצות-הברית נשארה בסופו של דבר מחוץ למוסד זה מפני שהסנט ובית הנבחרים התנגדו לכך. ב-1920 הוענק לו פרס נובל לשלום.

וינגייט, אורד צ'רלס (1903–1944) (20) א 2
קצין בריטי מאוהדי הציונות והיישוב. נשלח לארץ-ישראל ב-1936 כקצין מודיעין, למד עברית, ומתוך אמונה בתנ"ך תמך בציונות ובזכות היהודים על ארץ-ישראל. בתחילת המרד הערבי (1936–1939) הציג תכנית למלחמה יזומה בכנופיות הערביות, עמד בראש כוחות ההגנה* שנקראו פלגות הלילה, וכונה "הידיד". עקב נטייתו לציונות הוחזר לבריטניה ב-1939, וב-1942 יצא להודו ואימן יחידת לוחמים לפעולה בבורמה שהיתה כבושה בידי היפנים. עלה לדרגת מיג'ר ג'נרל, ונהרג בתאונת מטוס. על שמו מוסדות חינוכיים, ובהם מכון וינגייט לחינוך גופני ליד נתניה.

וינשטיין, ר' נחום (1876–1956) (6) א 2
ממייסדי אחוזת בית*, ומי שמל אלפים מילדי העיר. נולד בירושלים ושימש כשוחט, מוהל ומורה ללימודי תורה בגדרה, לוד ורמלה. עם הקמתה של אחוזת בית בשנת 1909 בנה את ביתו ברחוב לילינבלום בתל-אביב. כשפנו התושבים מתל-אביב-יפו בשנת 1917 הרשו לו התורכים להישאר ביפו על מנת לספק את צורכי הדת ולשרת את הקהילה המצומצמת שנותרה במקום. בכל ימי שבתו בתל-אביב, יותר מ-45 שנים, הכניס ר' נחום כ-27 אלף ילדים יהודים בבריתו של אברהם אבינו. ראש העירייה הראשון, מאיר דיזינגוף*, הבטיח לו מכונית במימון העירייה כשיגיע לעשרים אלף נימולים...

ויסבורג, חיים, ד"ר (1892–1959) (6) א 2
 מנהיג ציוני מטרנסילבניה. למד משפטים ומדע המדינה בבודפשט, ביקר בארץ-ישראל ב-1914 ועלה אליה ב-1925. עמד בראש הציונים בארצו והיה נציג לכינוסי הקונגרס* הציוני, נשיא כבוד של מכבי טרנסילבניה ויו"ר מכבי חיפה. שנים אחדות גר בחיפה, ולאחר מכן בתל-אביב.

ויסוצקי, קלונימוס זאב (1824–1904) (15) ד 1
 מראשי תנועת חיבת ציון וממקימי הטכניון בחיפה. נולד בליטא, היה סוחר תה מ-1858 ומגדולי הנדבנים: תמך במוסדות יהודיים ובחוקרים וסופרים עבריים. השתתף בוועידת קטוביץ* וביקר בארץ-ישראל ב-1885. תרם לחברת "מפיצי השכלה" ברוסיה והקים בכספו את הירחון השילוח שערך אחד העם*. כשנפטר במוסקבה הותיר כספים שבחלקם הוקם הטכניון בחיפה. החברה שהקים מוסיפה לפעול.

ויצמן, חיים, ד"ר (1874–1952) (16) א 1
 הנשיא הראשון של מדינת ישראל, מדען וממנהיגי הציונות. נולד בבֶּלְרוֹס, למד בטכניון בגרמניה, והשתתף בקונגרסים הציוניים מ-1898 עד 1946. ב-1901 עבר לז'נובה, ומשם למנצ'סטר, אנגליה, שבה שימש כמרצה לביוכימיה מ-1904. היה מנהל המעבדות של האדמירליות הבריטית ב-1916–1919; בזכות תרומתו לבריטניה במלחמת העולם הראשונה, פיתוח תהליך להפקת אצטון הנחוץ לייצור פצצות, היה מקורב לראשי השלטון – ובהשתדלותו פורסמה הצהרת בלפור* ב' בנובמבר* 1917. חתם על הסכם עם האמיר פייסל, לימים מלך עיראק, לשיתוף פעולה יהודי-ערבי (הסכם שלא יצא אל הפועל). שימש כנשיא הרביעי של ההסתדרות הציונית בשנים 1921–1931, ועם הקמת הסוכנות היהודית המורחבת ב-1929 עמד בראשה. ב-1931 נוצח, וסוקולוב* שימש נשיא; ויצמן נבחר שוב ב-1935 וכיהן עד 1946 בעוד בן גוריון* מכהן כיו"ר הסוכנות. ב-1934, במלאת לו 60, הוענקה לו אזרחות כבוד של תל-אביב. מ-1949 עד מותו כיהן כנשיא המדינה. פעל להקמת מוסדות להשכלה גבוהה ולמחקר מדעי בארץ-ישראל, האוניברסיטה העברית ומכון זיו ברחובות – שהפך למכון ויצמן למדע, על שמו. כתביו כוללים איגרות לגדולי העולם ואוטוביוגרפיה מקיפה, מסה ומעש.

ויקטור הוגו – ראו הוגו, ויקטור-מארי

ויתקין, יוסף (1876–1912) (17) ג 1
 ממנהיגי הציונות החלוצית. נולד ברוסיה, היה מנהל חשבונות, עלה לארץ-ישראל ב-1897 עבד בכרם והיה מורה ומנהל בית-ספר בגדרה, בראשון לציון ובכפר תבור. חיבר

"קול קורא" שהמריץ צעירים יהודים לעלות לארץ, והיה מהגורמים העיקריים לעלייה השנייה: הוא טען בו שחיים בארץ חשובים יותר מצ'רטר בין-לאומי. היה חבר במפלגת הפועל הצעיר מראשיתה. על שמו המושב כפר ויתקין בעמק חפר מצפון לנתניה שהוקם ב-1930 ועבר למקומו הקבוע ב-1933.

יִכְטָנְגוֹב, יִבְנִי (1883–1922) א 2
 במאי ושחקן רוסי ממוצא ארמני. היה מתלמידי הבמאי סטניסלבסקי. ביים את המחזה *הדיבוק* של אנֶסקי* שהוצג בתיאטרון "הבימה" במוסקבה, היה במשך עשרות שנים הנודע במחזות של תיאטרון זה בתל-אביב וזכה גם להצלחה בין-לאומית.

וִלְנֶבְרַג, רְאוּל (1912–?) ג 4
 דִּיפְלוֹמַט שְׂבִדִי שֶׁהֲצִיל עֶשְׂרֹת אֲלָפִים מִיְהוּדֵי הוֹנְגְרִיָה בְּתִקּוּפַת הַשּׁוּאָה. כִּיֶּהֶן כִּנְסַפַּח בְּשִׁגְרִירוֹת שְׂבִדִיָה בְּבּוֹדַפֶּשֶׁט בִּירַת הוֹנְגְרִיָה מִיּוֹלִי 1944. יָזַם הַעֲנֻקַת אֲלָפֵי דַרְכוּנִים שְׂבִדִיִּים לִיְהוּדִים, וְאַחַר כֵּךְ מָסַר לִיְהוּדִים "בְּתִים בֵּין-לְאוֹמִיִּים מוֹגְנִים" כְּדֵי לְמַנוֹעַ מֵהֶנְאָצִים, הַגְרָמִים אוֹ הַהוֹנְגְרִים, לְשִׁלּוֹחַ אוֹתָם לְהַשְׂמָדָה. גַּם מִ"מַצְעֵד הַמּוֹת" הַצִּלִּיחַ לְחַלֵּץ מֵאוֹת יְהוּדִים. כִּשְׁנֹכֵס צְבָא בְּרִית-הַמּוֹעֲצוֹת לְבּוֹדַפֶּשֶׁט ב־1945, נִעְצַר וְלִנְבְּרַג וְנִשְׁלַח לְרוֹסִיָה. לֹא בְּרוּר בְּמֵה חֲשָׁדוֹ בּוֹ, מִדּוֹעַ לֹא שׁוֹחֲרֵר וּבְאִילוֹ נִסִּיבוֹת מֵת. הַסּוֹבִיֵּטִים טִעְנוּ שֶׁמֵת בְּכֹלָא עוֹד בְּשִׁלְהֵי שְׁנוֹת ה־40, אֲבָל הֵיוּ עֵדִים שֶׁרְאוּ אוֹתוֹ חֵי בְּשְׁנוֹת ה־50. יִשְׂרָאֵל הַעֲנִיקָה לוֹ אֵת הַתּוֹאֵר חֲסִיד אוֹמּוֹת הָעוֹלָם, וְאַרְצוֹת-הַבְּרִית נִתְּנָה לוֹ אֲזַרְחוֹת כְּבוֹד. אִמּוֹ הַתְּנַגְּדָה שִׁנְצִיחוֹ אֵת זְכָרוֹ כֹּל עוֹד יֵשׁ אֲפִשְׂרוֹת שֶׁהוּא חֵי; אֲבָל ב־1984 הוּחַלַּט לְהַעֲנִיק לוֹ אֵת הַכְּבוֹד הַזֶּה בִּירוּשָׁלַיִם, בְּתִל-אֲבִיב וּבְחִיפָה.

וִלְנִסִּיָה ג 2 (27)
 עִיר עֲתִיקָה בְּסַפְרָד, בְּחוּף הַיָּם הַתִּיכוֹן (בְּמִזְרַח הַמְּדִינָה), וּמִכָּאֵן – שֵׁם זֶן שֶׁל תְּפוּזִים שֶׁגָּדַל שָׁם, וְגָדַל גַּם – בְּשַׁפֵּעַ – בְּפֶרְדֵּסֵי אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל.

יִסְרָמֶן, יַעֲקֹב (1873–1934) א 4 (22)
 סוֹפֵר יְהוּדִי שֶׁכָּתַב בְּגֶרְמָנִית. נוֹלַד בְּבַאוּרִיָה, נִחְשַׁב לְאַחַד מִגְּדוּלֵי דוֹרוֹ בְּתַחוּם הָרוֹמָן, וְכָתַב גַּם שִׁירִים וְסִיפּוּרִים קְצֵרִים. מִסַּפְרֵי הַיְדוּעִים: *קֶסֶפֶר הָאוּזוֹר* עַל נֶעֶר פְּלֹאִי הַמּוֹפִיעַ בֵּין אֲנָשֵׁי הָעִיר בְּכֹל תְּמִימוֹתוֹ, וּפְרִשַׁת מֵאוּרִיצִיּוֹס – סִיפּוּר שֶׁל עֵיוֹת דִּין הַבָּא עַל תִּיקוֹנוֹ. כְּמוֹ הַפִּילוֹסוֹף הָרְמֵן כֶּהֱ* סָבַר שֶׁאֵין סִתִּירָה בֵּין הַיּוֹתוֹ גְּרַמְנִי וְיְהוּדִי. עֲלִיית הַיִּטְלֵר ב־1933 וְשִׁרִיפַת הַסַּפְרִים, בָּהֶם גַּם שְׁלוֹ, זִיעְזְעוּ אֵת יִסְרָמֶן וְאוּלֵי קִירְבוֹ אֵת מוֹתוֹ.

ועידת קטוביץ (12) א 4
מהרחובות ששמם קשור בארועים שהוליכו להקמת המדינה: הכינוס הראשון של אגודות חובבי ציון*, שהתקיים ב-11 בנובמבר 1884 בעיר קטוביץ, אז בגרמניה והיום – בפולין. 35 צירים מחמש מדינות הקשיבו לדבריו של פינסקר*, הרב מוהליבר*, ויסוצקי*, לילינבלום* ואחרים שקבעו את מטרות הארגון: תמיכה בהקמת מושבות חקלאיות בארץ-ישראל.

וקנין, רפי (1961–1927) ג 2
מגיבורי ההעפלה ממרוקו לאחר קום המדינה. נולד במרוקו, ובשנת 1947 עבר בסתר לאלג'יר ולמרסיי, הגיע לארץ ישראל עם המח"ל* ולחם בירושלים במלחמת העצמאות. כבר בשנת 1950 חזר למרוקו, נשא את מרים לאישה ועבד כפקיד בבנק. ב-1956 התגייס לארגון מחתרת שעסק בעיקר בהעלאת יהודים ארצה – חרף האיסור שהטילו שלטונות מרוקו – ובהגנה על הקהילה. הבולשת במרוקו עצרה אותו בשנת 1961 עם פעיל נוסף במחתרת, מאיר קנפו. חוקריו נהגו בהם באכזריות. בעקבות העינויים התמוטט וקנין, שסבל ממחלת כליות, והופעל לחץ על ממשלת מרוקו; רק בעקבות מותו של המלך מוחמד החמישי הועבר לבית חולים בפריס, ושם נפטר. גופתו הובאה לקבורה בירושלים, והוא הוכר כאחד מהרוגי מלכות* בעת החדשה.

ורבורג, אוטו, פרופ' (1859–1938) ב 4
הנשיא השלישי של ההסתדרות הציונית. נולד בגרמניה, למד באוניברסיטאות שלה ונעשה בוטניקאי מפורסם. היה מפעילי התנועה הציונית, יזם את הקמת המשרד לקרקעות ביפו בראשות אהרן אהרנסון ב-1905 ואת המשרד הארצישראלי בראשות ארתור רופין ב-1907. היה נשיא ההסתדרות הציונית ב-1912–1920. ב-1921 נבחר ח' ויצמן* במקומו. היה מיוזמי הקמתו של בית הספר לאמנות בצלאל בירושלים ב-1906. על שמו המושב כפר ורבורג במישור החוף הדרומי שהוקם ב-1939.

ורד (19) ד 3
מפּרְחֵי הַנוֹי הַנְּפוּצִים בִּיּוֹתֵר בְּזִכּוֹת עִמִּידוֹתָיו, רִיחוֹ הַעֵז וּמְרֵאוֹ הָרַעֲנָן גַּם אַחֲרֵי יָמֵים אַחֲדִים. הָאָדָם מֵתְרַבֵּת צִמַּח זֶה כִּבְרֵ אֲלֵפֵי שָׁנִים: מְדוּבֵר בּוֹ בְּכַתְבֵי הַהִיסְטוֹרִיוֹן הַרְדּוּטוֹס וּבִשְׂרִירָה שֶׁל סַפּוֹ. לְמִינִים שׁוֹנִים פְּרָחִים שְׂצוֹרְתָם שׁוֹנָה, וְכֵן צִבְעָם. יֵשׁ מִינִים מֵטַפְסִים. טְעוֹת נְפוּצָה הֵיא לְבַלְבַל אֵת הַוּוֹרְדִים שְׂרׁוּבֵם בְּעֵלֵי חוּחִים עִם הַשׁוֹשְׁנִים*.

ורדיאל (20) א 3
מהרחובות של שכונת התקווה, ששמם ניתן להם כעין תזכורת לאות שציינה אותם בעבר – לפני שיקבלו שם בעל משמעות.

ורמיזה (וורמס) (16) ב 2

עיר עתיקה בגרמניה על גדות הריין. התפרסמה כאחת מקהילות שו"ם עם מגנצה (מיינץ) ושפייר - קהילות יהודיות מבוססות, שתחילתן במאה ה-10 לספירה; השם ניתן לרחוב ב-1934, במלאת 900 שנה לבניית בית הכנסת בעיר. בשירו של טשרניחובסקי*, "קיר הפלא אשר בוורמיזה", מובאת מסורת עממית הקושרת את רש"י* לעיר זו: הפרעות החלו בה בסוף ימיו. (ואילו בשירו "ברוך ממגנצה" הנציח טשרניחובסקי את סבלם של היהודים במהלך הפרעות שהתחוללו בקהילות אלה ב-1349, בזמן שהמגפה השחורה השתוללה באירופה.)

ורשבסקי, מרק (1845-1907) ב 1 (24)

מהפייטנים שהביאו שמחה לכל בית יהודי ממזרח אירופה ועד אמריקה: משורר שכתב ביידיש וגם הלחין את שיריו. נולד ברוסיה, הוסמך כעורך-דין והתגלה כמשורר ומלחין על ידי שלום עליכם*. כתב שירה נוגעת ללב - שירו שתורגם בין היתר כ"חדר קטן, צר וחמים..." הפך עוד בחייו ל"שיר עם" שהושר בקהילות רבות. נהג להופיע בנשפים ציוניים.

ותיק (20) א 3

ר"ב שנים, מי שנמצא זמן רב במקום מגורים או עבודה. בארץ-ישראל משמש מעין כינוי, להבדיל בין מי שאך עלה ארצה, עולה, ובין מי שחי כאן שנים רבות, ותיק (מי שנולד בארץ נקרא צבר או סאברה). (ראו גם הותיקים.)

רחוב אחד העם - 1911

ז

זאב (6) ב 2

השם שבו חתם על שיריו אהרן זאב (1900–1968), משורר, בעיקר לילדים. נולד בפולין בשם אהרן ויינטראוב, ועלה לארץ-ישראל ב-1925. לימד בדגניה א ואחר כך בתל-אביב. כתב שירי ילדים רבים החל ב-1936, ובהם "יש לי דוד בנהלל" ו"אינני רודף לטאות". היה ראש מחלקת ההסברה של ההגנה* (1943–1947), עורך דבר לילדים ב-1948 וקצין חינוך ראשי בצה"ל ב-1948–1963. בנו נפל במלחמת העצמאות. ב-1965 קיבל את פרס ישראל בשם מערכת החינוך בצה"ל. על שמו פרס שנתי חשוב לספרות ילדים ונוער הניתן מטעם משרד החינוך והאגודה למען החייל.

זבארה, יוסף (המאה ה-12 לספירה) א 4

רופא וסופר. ידוע גם בשם אבן זבארה. נולד בברצלונה, ספרד, למאיר אבן זבארה, אף הוא רופא. ספר השעשועים פרי עטו, אסופת סיפורי עם ומאמרות חכמה ארוגים במסכת עלילתית, נכתב בהשפעת מסע בדרום ספרד ובפרובאנס, צרפת, בחברת רופא אחר המכונה בספר "עינן השד". רוב הפתגמים והחידודים שאובים מהספרות הערבית ומהתלמוד הבבלי והירושלמי, אך נראה שהמחבר הושפע גם מתרבויות יוון והודו. הספר נדפס לראשונה במאה ה-16 באיסטנבול.

זבד (19) ד 3

מלה נרדפת למתנה, או מנחה; לא הרחק – רחוב דרוון. מופיעה בתנ"ך: "זבד טוב" (בראשית, ל), משתבחת לאה בבנה השישי, זבולון*.

ז'בוטינסקי, זאב (1880–1940) ג 2

מדינאי ציוני, נואם מרתק, סופר ומתרגם. נולד ברוסיה, כתב בלשונות אחדות שירה, מחזות וסיפורים וכן מאמרים, ותירגם שירה ופרוזה. במלחמת העולם הראשונה יזם את הגדוד העברי* במסגרת הצבא הבריטי, התגייס בעצמו וחזר לארץ עם גדודו. ב-1920 עמד בראש ההגנה העצמית בירושלים נגד פרעות הערבים, ונכלא. את השקפתו על אופיו של המאבק בערבים ובבריטים ביטא במאמרים כ"קיר הברזל". בין ספריו שמשון (1928). גילה חרדה לגורל יהודי אירופה, ופולין בפרט, והטיף לעלייה המונית גם אם

הבריטים והערבים יתנגדו לה, ותבע הקמת מדינה יהודית לאלתר. ב־1923 הקים את תנועת הנוער בית"ר, וב־1925 – את הצה"ר, הסתדרות הציונים הרוויזיוניסטים, שהיתה הגלגול הראשון להסתדרות הציונית החדשה שהקים ב־1935. נחשב למנהיג העליון של האצ"ל. ב־1929, כשהיה במסע הרצאות מחוץ לארץ־ישראל, אסרו עליו הבריטים לחזור ארצה; הוא מת בארצות־הברית, ובצוואתו התנה את הבאת עצמותיו ארצה בכך שתהיה זו הוראת ראש ממשלת המדינה העברית, כשזו תקום. ב־1964 מילא ראש הממשלה אשכול* את צוואתו, ועצמותיו נטמנו בהר הרצל בירושלים. בסמוך רחובות נוספים הקשורים במאבק להקמת המדינה.

זבולון (21) ד 2
לכתחילה נקרא הרחוב על שם אחד משבטי ישראל*, וזאת בזכות הברכה שאצל לו יעקב: "זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות וירכתו על צידון" (בראשית, מט) – כפי שאכן קרה כשחולקה הארץ, וזבולון התנחל בחלק הצפוני של מישור החוף. היה זה שבט שסחר באניותיו (ופירנס את לומדי התורה משבט יששכר*), ומכאן מקומו במרכז מסחרי*. ואולם כשנוספו בתל־אביב רחובות על שם השבטים, נותר הרחוב כאן זכר למסחר וכן לאגודת יורדי ים שפעלה בתל־אביב מ־1930, ונקראה כך מפני שעסקה בימאות ובישיט.

זולא, אמיל (1840–1902) ג 3
גדול הסופרים ה"נאטורליסטים" בצרפת. כתב באופן נוקב ומדאק על החיים העירוניים במחצית השנייה של המאה ה־19. הידועים בספריו הם *נאנה*, שעניינו אשה "מוחזקת", *ג'רמינל*, על סבלם של כורי הפחם. זכור בעם היהודי בזכות העמדה שנקט במשפט דרייפוס* ובזכות המאמר הנוקב שכתרתו "אני מאשים" שפורסם בעיתון *ל'אודו* בינואר 1898: לאחר בירור מאחורי הקלעים, שלח אצבע מאשימה כלפי הנטיות האנטישמיות של ראשי המשטר ושל העם הצרפתי, נאלץ לברוח לאנגליה וחזר כגיבור רק משזוכה דרייפוס.

זולצ'ר, שלמה (1804–1890) ב 1
חזן ומוסיקאי יהודי. נולד באוסטריה ופעל בה. כחזן פעל לקרב את השירה הפולחנית היהודית למוסיקה בת תקופתו, המכונה "רומנטית". נעימות שחיבר לכל התפילות נאספו בקובץ *שירי ציון*.

ז'ורס, ז'אן-לאון (1859–1914) ג 3
מדינאי סוציאליסטי, איש רוח וסופר צרפתי. חבר פרלמנט מ־1885 ואילך (בהפסקות). היה מהמעטים שלחמו לחידוש המשפט של דרייפוס* נגד הגל האנטישמי

שגאה בצרפת. ב־1904 יסד וערך את העיתון של מפלגתו, ל'הומניטה ("האנושות"). ב־1914 דרש מארצו לעשות כל מאמץ כדי למנוע מלחמה, ונפגש עם סוציאליסטים גרמנים בבריסל; בשובו לארצו, נרצח בידי מתנקש. מלחמת העולם הראשונה פרצה ימים ספורים לאחר מכן.

זטורי, משה (11) ד 4

כינוי הספרותי של יעקב רבינוביץ (1875–1948), סופר ומשורר. נולד בפולין, למד ועסק בהוראה. את צעדיו הראשונים כסופר עשה בשווייץ ב־1900–1904. עלה לארץ־ישראל ב־1910, ישב בפתח תקוה ומ־1923 התגורר בתל־אביב. ייסד עם אשר ברש* את כתב העת הספרותי הדים. בין תרגומיו: ירושלים לסלמה לגרלף, העכביש השחור ליהודה גוטהלף. נספה בתאונת דרכים סמוך לרחוב שנקרא בשמו.

זיגלבוים, שמואל מרדכי (1895–1943) ב 2

ממנהיגי הפועלים היהודים בפולין. היה חבר במוסדות של מפלגת ה"בונד" מ־1924 ואיש היודנראט, ההנהגה היהודית בווארשה, בתחילת הכיבוש הנאצי. ב־1940 נמלט ללונדון, ונכשל במאמציו לעורר עניין כלשהו בעולם לסבל היהודי. שלח יד בנפשו כדי לעורר את העולם לזוועות שעשו הנאצים ביהודים.

זיו, רבקה (1890–1968) א 3

נשיאת ויצ"ו העולמית. נולדה באנגליה, למדה באוניברסיטת מנצ'סטר, ופעלה במסגרת התנועה הציונית. היתה נשיאת ויצ"ו עד קום המדינה. ארגון הנשים הציוניות (ויצ"ו) עסק בחילוץ ילדים יהודים ממדינות שנפלו בידי הנאצים. עם בעלה לורד ישראל זיו, שהיה ממנהיגי יהדות בריטניה, הקימה ב־1934 את המכון למחקר מדעי על שם דניאל זיו ברחובות, שהוסב על שם חיים וייצמן. בסמוך – בית ויצ"ו.

זייד, אלכסנדר (1886–1938) ב 1

ממייסדי בר גיורא* והשומר* ומופת לדורו ולדורות הבאים. נולד בסיביר, עלה לארץ־ישראל עם ראשוני העלייה השנייה* ב־1904 והיה שומר במושבות, ממייסדי בר גיורא (1907), השומר (1909) וכפר גלעדי (1916). אליעזר שמאלי, שאותו הביא לשמש כמורה בגליל, הנציח את דמותו בספרו אנשי בראשית. ב־1926 התיישב כשומר מטעם הקק"ל* באדמות שייח' אברק, לא הרחק מטבעון, והמידע שמסר הוליך לחשיפת בית שערים הקדומה. נרצח בידי ערבים ב־1938. סמוך למקום שבו נפל, המשקיף מזרחה על עמק זרעאל, הוקמה לזכרו אנדרטה שפיסל דוד פולוס: שומר על גב סוסתו.

זימן, יוסף (1882–1969) (15) ג 3
מבוני השכונה נחלת יצחק בתל-אביב. נולד בליטא, למד בנעוריו בישיבה, פעל בקובנה והיה איש עסקים – וציוני. היה יו"ר הוועד של קבוצת רוכשי קרקע מהעיר קובנה, עלה לארץ-ישראל ב־1925 והתגורר עם משפחתו בשכונה שהקים ממזרח לנחל איילון (אז מוסררה) עוד לפני אכלוסה. היה לו משק חלב וירקות. נפטר בשכונה זו, שבה הרחוב על שמו.

שביל החלב

בשכונת נחלת יצחק היו רפתות ומחלבות רבות, שסיפקו את תוצרת החלב לתל-אביב. זהו גם המקור לשם הרחוב בשכונה זו. בשנות החמישים של המאה העשרים נאסר לגדל פרות ביישובים עירוניים, וכל הרפתות בנחלת יצחק נסגרו

זכות, משה (1625–1697) (10) ב 1
רב, מקובל, מחזאי ומשורר. נולד בהולנד, למד בפולין ושימש כדרשן וכרב באיטליה. עם הופעת שבתו צבי נטה להאמין בבשורה המשיחית, אך פסק מכך משהמיר שבתו צבי את דתו והתאסלם. חיבר דרמות בנושאים תנ"כיים ודתיים. כתב פירוש למשנה ולספר הזוהר, וכן שירים בנושאים קבליים ופיוטים.

זכרון יעקב (15) ד 2
יישוב עירוני בדרום הרי הכרמל, מאלה שהיו נדבך להקמת המדינה. הוקם ב־1882 כמושבה המרכזית במערכת מושבות הברון באזור זה, ובהן בנימינה, בת שלמה ושפיה*. נקראת על שם יעקב-ג'ימס, אביו של הנדיב הידוע. התבססה על היקב של הברון הפועל בה מ־1893 עד היום. מכאן פעלה מחתרת ניל"י* שיסדו בני המושבה ממשפחת אהרנסון.

זכרון קדושים (27) ג 4
הבטחה מליצית לא להניח לזכר ששת המיליונים שנרצחו בשואה. רחובות רבים בתל-אביב מנציחים קהילות שנמחו בשואה, ויש גם רחובות קדושי השואה, הפרטיזן היהודי ועוד.

זכריה [הנביא, בן ברכיה] (המאה ה־6 לפנה"ס) (13) ג 4
נביא מימי שיבת ציון. שמונה חזיונות שענינם גאולה ובניין ירושלים מחדש מהווים את חלקו הראשון של הספר בתנ"ך הקרוי על שמו, ונכלל בתרי עשר, ובחלקו השני – נבואות אחרית הימים. ביטוי מופלא של גאולה פותח את דבריו:

"ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה, ואחריו סוסים אדומים, שְרוקים ולבנים..." (זכריה, א).

זכרני [שביל] (14) ב 4
משמות הפרחים שנבחרו לשכונת פליטי הספר כדי להזכיר את הקרבנות שנפלו במלחמת העצמאות. זהו צמח קטן ושעיר הגדל בחורש, פרחיו בעלי כותרת כחולה או לבנה.

זלוציסטי, תיאודור, ד"ר (1874-1943) (15) ד 2
רופא, ופעיל בתנועה הציונית. נולד בגרמניה, היה ממייסדי אגודת הסטודנטים היהודים באוניברסיטת ברלין, ציר לקונגרס הציוני הראשון ב-1897. מ-1900 היה רופא בברלין; עלה לארץ-ישראל ב-1921 ופעל כרופא בתל-אביב. היה חבר מועצת העיר תל-אביב ובהנהלת העירייה. בשנותיו האחרונות גר בחיפה. כתב ספר על משה הס*, הוציא לאור את כתביו ועיבד את ספרו רומי וירושלים.

זלטופולסקי, הלל (1868-1932) (17) ג 2
תעשיין, סוחר ונדבן. נולד ופעל ברוסיה, היה פעיל בתנועה הציונית - מראשי המתנגדים לתכנית אוגנדה, ממקימי קרן היסוד* וחברת תרבות (1917) שנועדה לתמוך בלשון העברית ובספרות העברית. עם בתו שושנה פרסיץ* ובעלה יוסף הקים את הוצאת "אמנות", שבה ראו אור תרגומים לעברית ממיטב ספרות הנוער בעולם. עזב את רוסיה בעקבות המהפיכה; נרצח במפעל בבעלותו בצרפת בידי אחד מפועליו.

זליבנסקי, דוד הלוי (1843-1928) (6) א 2
מראשוני התושבים בנה צדק* ובעל מאפיות. נולד במינסק (בְּלוֹס). אביו היה ישראל הלוי שמואלביץ, אבל הוא נרשם כבנה של משפחת זליבנסקי חשוכת הבנים, כדי שיהיה פטור משירות בצבא הצאר. נשא לאשה את שפרה לבית קסמיוביץ, משפחת בעלי מאפיות, והשתלב במקצוע זה. עלה לארץ-ישראל ב-1881 והתיישב ביפו. עם ייסודה של נה צדק רכש חלקה מהקרקע של שלוש*. בנה את ביתו ב-1889 והקים מאפייה סמוך אליו. במהלך השנה אפו בה לחם, ולקראת הפסח הכשירו אותה ואפו בה מצות. ב-1917 העביר את ניהול בית-החרושת "מצות זליבנסקי" לבניו ולנכדו ישראל דנברג - שהקימו את מפעלי המצות "אביב", "ישראל" ו"ראשון".

זליג (7) ד 3
כינוי של אלוף אלימלך אבנר (1897-1957), מפקד ההגנה במחוז תל-אביב (1931-1941) ואחר כך מפקד גליל הדרום (עד 1947). נולד בליטא, עלה לארץ-ישראל ב-1914 ולמד

בגימנסיה הרצליה בתל-אביב. התגייס לצבא התורכי ב-1917 והיה מהמתנדבים לגדוד העברי* בצבא הבריטי ב-1918. ישב בבאר טוביה*, בבן שמן* ובגבע. עוד ב-1921 הניח את היסודות למסגרת הקורס הראשון למפקדים של ההגנה. גויס לגרעין הקבע של ההגנה ב-1931. עם הקמת צה"ל הוענקה לו דרגת אלוף וזמן מה עמד בראש הממשל הצבאי. לאחר שחרורו כיהן כמנהל מחלקת השיכון בעיריית תל-אביב, וסייע לפתח את שכונת יד אליהו.

זליגמן, מקס (1902-1987) (5) ד 1
 נודע כסניגורם של לוחמי המחתרות אצ"ל ולח"י. נולד בוויילס ולמד ב"חדר" באנגליה. עלה לארץ-ישראל ב-1921 והוסמך במשפטים ב-1929. היה פעיל בגופים ציבוריים ונאבק למען יהודים שנעצרו בידי שלטונות המנדט בגין פעילות ציונית או שנחשדו בהשתייכות למחתרות והגן על אלה מהם שהועמדו לדין. הוא עצמו נאסר ב-1939 בשל פעילותו למען העלייה הבלתי ליגלית - ישב בכלא ואיבד את רשיונו לעסוק בעריכת דין. לאחר ערעור הוחזר לו הרשיון. יקיר תל-אביב לשנת תשל"ט-1979.

זמיר, עמנואל (1925-1962) (6) א 2
 מלחין, משורר, מחנך וממטפחי הזמר הישראלי. יליד ארץ-ישראל, בן למשפחה ותיקה מפתח-תקוה; סבו היה ממקימי שכונת נוה צדק*. למד במדרשה למוסיקה ובאוניברסיטה העברית בירושלים. כקצין החינוך הראשון של הנח"ל חיבר את המנונו, "מגל וחרב". משיריו: "ערב שח", "בפאת הכפר", "מגדים" ו"אל אדמות לכיש". בין היתר פעל בשכונת התקוה ובשכונת שפירא בתל-אביב, והקים חוגים לשירה בציבור, ובהם החוג בבית ליסין שאליה נהרו מאות ילדים, בני נוער ומבוגרים. פעילותו הצטיינה בשמחת חיים, בהומור ובאהבת התרבות והשפה העברית. תרם לעיצוב צעדי ההורה, ורבים משיריו מושרים ונרקדים עד היום. בדרכו למסיבת הסיום בבית הספר הריאלי בחיפה, שלה תרם בתחומו, נהרג בתאונת דרכים.

זמנהוף, אלעזר (לודוויג), ד"ר (1859-1917) (16) ב 3
 ממציא שפת האספרנטו, השפה הבין-לאומית הראשונה בעולם. נולד ופעל בפולין. למד רפואה והיה רופא עיניים. קיווה כי את השפה שיצר ב-1887 ילמדו בכל העולם וכי תהיה השפה של כל יושבי תבל. הוכיח בעצמו כי אפשר לעשות בה שימוש בכך שתירגם מהתנ"ך ויצירות מופת ממיטב ספרות העולם. שם השפה נגזר משם העט שבו פירסם אותה, "ד"ר בעל תקווה". אירגן כנסים בעולם לקדם את האספרנטו, והיה גם ציוני. השפה אמנם אינה נחלת הכלל, אבל היא נלמדת ומדוברת במקומות רבים בעולם, גם בישראל.

זנגויל, ישראל (1864–1926) (17) ג 1
 סופר יהודי שכתב אנגלית. נולד בלונדון, כתב רומנים ובהם *מלך הקבצנים וילדי הגיטו* (שתירגם של"ג*) שתוארו את חיי היהודים. היה מחובבי ציון*, השתתף בכינוסי הקונגרס* הציוני מראשיתם והיה מנאמניו של הרצל*. במות הרצל יסד את ההסתדרות הטריטוריאליסטית העולמית, שביקשה למצוא פתרון לבעיית היהודים בהקמת מדינה – ולוא מחוץ לארץ-ישראל. ב-1917, עם הצהרת בלפור*, חזר לציונות.

זנגויל, ישראל (1864–1926) [סמטה] (17) ג 1
 ראו לעיל.

זעירא, מרדכי (1905–1968) (5) ד 1
 מלחין מחלוצי הזמר הארצישראלי. נולד ברוסיה, עלה לארץ-ישראל ב-1924 והצטרף לקיבוץ סס"ר, על שם ברית-המועצות (אחר כך נקרא אפיקים), שבו שימש כסנדלר ובו חוברו לחניו הראשונים. מאוחר יותר עבד במפעלי ים המלח ומ-1934 בחברת החשמל; כתב את "הזקן מנהריים", מלים ולחן. אחרי שלמד מוסיקה, כתב מאות לחנים לשירים – ובהם "לילה, לילה", "היו לילות", "שני שושנים" ו"מה אומרות עיניך". ההמנון לתל-אביב שחיבר למלים של יצחק שלו זכה בתחרות במלאת יובל לעיר ב-1959. הלחין שירים שתיעדו את האירועים הגדולים בארץ וכתב פזמונים כ"שיר לנמל" (מלים ומנגינה) שעניינו תל-אביב.

זק"ש, נלי (1891–1970) (5) ד 2
 משוררת ומחזאית יהודיה-גרמניה, כלת פרס נובל לספרות. הסופרת השבדית הגדולה סלמה לגרלף סייעה לה לברוח מגרמניה הנאצית, ומאז גרה בשבדיה. הידוע במחזותיה הוא: אלי – מחזה מסתורין על סבלות ישראל שכתבה ב-1951. ב-1966 זכתה עם ש"י עגנון* בפרס נובל לספרות.

זרובבל [בן שאלתיאל] (המאה ה-6 לפנה"ס) (22) א 1
 מנהיג "העלייה הראשונה" מגלות בבל. כנראה בן-בנו של יהויכין מלך יהודה שהוגלה לבבל. עמד בראש הגל הראשון של שיבת ציון כשכורש*, מלך פרס שכבש את בבל, פתח לפני הגולים את האפשרות לחזור לארץ-ישראל ולירושלים, ומינה אותו ל"פחת [=מושל] ירושלים".

זרובבל, יעקב – ראו יעקב

זרח (20) א 3
 אחד מהתאומים שילדה תמר ליהודה בן יעקב, אחיו של פרץ – שהיה סב סבו של נחשון* בן עמינדב, סב סבו של ישי אביו של דוד המלך*. בניו של זרח היו זמרי ואיתן

והימן* וכלכל ודרדע (דברי הימים א, ב). מרחובות שכונת התקווה ששמם ניתן להם במקום אות סתמית שציינה אותם לפני אמצע שנות ה-50.

זריצקי, יוסף (1891-1985) (12) ב 1
 מחשובי הציירים בארץ, מייסד קבוצת "אופקים חדשים" המודרנית. נולד באוקראינה, למד אמנות בקייב ושירת בצבא הרוסי במלחמת העולם הראשונה. עלה לארץ-ישראל ב-1923 והשתקע בירושלים. צייר ואירגן תערוכות לכלל האמנים בארץ. מ-1932 התגורר בתל-אביב. עמד בראש אגודת האמנים העברית ובראש אגודת הציירים והפסלים מייסודה - ופרש ממנה ב-1948 כשנמנה עם מייסדי קבוצת "אופקים חדשים" ומראשי הציור המופשט. חתן פרס ישראל לציור תשי"ט-1959. יקיר העיר תל-אביב לשנת תשל"ז-1977.

זרעים (19) ד 1
 הראשון בשישה סדרי משנה, ועניינו דינים הנוגעים בעבודה החקלאית וב...תפילות - מפני שאף הן תלויות בזמן. חמשת הסדרים הבאים הם מועד, נשים, נזיקין, קודשים וטהרות.

זרת [סמטה] (19) ד 1
 הקטנה באצבעות היד, וביטוי לדבר-מה קטן מאוד - השם ניתן לסמטה זו מפני שהיא אכן קטנה מאוד.

שדרות רוטשילד - בשנותיה הראשונות של תל-אביב

ח

חב"ד [שדרות] (26) ב 2

זרם גדול בחסידות. ראשי תיבות של חכמה, בינה, דעת – שלוש מעשר הספירות בקבלה. מייסד התנועה היה רבי שניאור זלמן מלאדי שפעל לחידוש פני החסידות ומחבר התניא*. מ'1950 עמד בראש התנועה הרב מנחם מנדל שניאורסון (1902–1994), שכינויו הרבי מלובביץ'. חב"ד תומכת במדינה ובמוסדותיה. על שם התנועה נקרא כפר חב"ד שהוקם ב'1949.

חביב, אבשלום (1926–1947) (8) ב 2

מעולי הגרדום*, הרוגי מלכות* של העת החדשה. נולד בחיפה וגדל בירושלים, שבה הצטרף לאצ"ל בעודו נער, ועם זאת יצא בתום לימודיו עם בני כיתתו לשנת שירות במסגרת הפלמ"ח*. משחזר לפעילות באצ"ל, השתתף בפיצוץ בניין הבולשת בירושלים, בפיצוץ מועדון הקצינים בעיר ובפריצה לכלא עכו – שם נתפס, נשפט ונידון למוות עם שניים מחבריו, מאיר נקר* ויעקב וייס*. השלושה היו האחרונים שעלו לגרדום: בעקבות הריגתם הוצאו להורג שני סמלים בריטים, וההמתות פסקו. בשלהי שנות ה'70 התגלו מכתבי אהבה ששלח חביב מכלאו, ואלה נדפסו עם סיפור חייו בספרו של אריה אשל, ארבעה צעדים למוות.

חבצלת (18) ב 2

שבועון עברי שראה אור בירושלים לסירוגין מ'1863 עד 1911, תחילה בעריכת ישראל ב"ק* ובעיקר בניהולו ובעריכתו של ישראל דב פרומקין; נקרא על שם צמח חולות בעל פרח גדול ולבן, לעתים בעל ניחוח עז, בדמות גביע. בין המינים מפארת חבצלת החוף את חולות הים ואת גבעות הכורכר של השפלה בשלהי הקיץ ובסתיו. (מושב בשם חבצלת השרון הוקם ב'1935 ליד נתניה.)

חבקוק [הנביא] (17) ד 1

מנביאי הכתב. השמיני בין תרי"עשר. בספרו 3 פרקים בלבד, ואחדים מדבריו הפכו לניבים מקובלים: "לא תאמינו כי יסופר", "עוד חזון למועד" או "למען ירוץ קורא בו". האמרה "צדיק באמונתו יחיה" נחשבת לאופן שבו העמיד את כל התורה על עיקר אחד.

חבקין [חוקין], זאב (ולדימיר), פרופ' (1860-1930)

1 ד (7) [כיכר]
 רופא ובקטריולוג יהודי שהמציא תרכיבים נגד מחלות החולירע והדבר. הרבה לעבוד בהודו; בבומביי קיים מכון רפואי על שמו.

חבר הלאומים (26) א 1

התאגדות של עשרות מדינות מן העולם שקדמה לאו"ם. הארגון נוסד ב־1919. ראשיתו ברעיונותיו של נשיא ארצות־הברית וילסון* להביא שלום לתמיד, אך השינוי שהוכנס ברעיונות מבחינה ארגונית גרם לארצות־הברית להיות מהמדינות שנמנעו מלקחת בו חלק. מושבו בז'נבה שבשווייץ, והוא מוסיף להתקיים לצד האו"ם – שתפס אחרי מלחמת העולם השנייה את מקומו כחשוב בארגונים הבין־לאומיים.

חברה חדשה (15) ד 2

מהרחובות ששם קשור בארועים שהוליכו להקמת המדינה, ומקומו בין הרחובות המקיפים את כיכר המדינה*. השם ניתן לרחוב בזיקה לרעיונות באלטנוילנד של הרצל (הספר שתורגם בשם תל־אביב). זה גם שם שכונה בתל־אביב, שלישית לאחוזת בית* ונחלת בנימין*. הרחוב הראשי בשכונה נקרא דרך הים, אך ב־1919 כיבדה תל־אביב את אלנבי*, וקראה לרחוב בשמו.

חברון (17) ג 4

עיר קדומה ביהודה. אברהם קנה בה חלקת שדה כדי לקבור את שרה, הלוא היא מערת המכפלה, ובכך קנה חזקה ראשונה לצאצאיו בארץ־ישראל. לפי המסורת קבורים בה אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה (רחל קבורה סמוך לבית לחם, במקום שבו נפטרה). דוד הומלך למלך על יהודה בחברון, ושבע שנים אחר כך היה גם למלך ישראל. בעיר היה יישוב יהודי במשך דורות רבים (לצד יישוב ערבי שהלך וגדל), אך נאסר על היהודים להתפלל במערת המכפלה; במאורעות תרפ"ט־1929 נרצחו יותר מ־60 מבני הקהילה היהודית, וב־1936 נטשו אחרוני היהודים את העיר. היישוב היהודי בעיר חודש ב־1968, בעקבות מלחמת ששת הימים*. נחשבת לאחת מארבע ערי הקודש של ארץ־ישראל; שלוש האחרות הן ירושלים*, טבריה* וצפת*.

חברת ש"ס (22) א 3

שם בית הכנסת שהיה ברחוב זה. וכן, כינויה של קבוצת לימוד בבית המדרש. ש"ס – ראשי תיבות של שישה סדרי המשנה*, ובלמודם עוסקים מתפללים שהתקבצו כדי ללמוד בצוותא. קבוצות כאלה התקיימו עד לשואה בקהילות יהודיות בתפוצות, בעיקר במזרח אירופה, והיו גם בשכונות שקדמו לתל־אביב.

חבשוש, חיים (1833–1899) (22) א 1
 חכם וסופר עברי, פעל לעידוד העלייה מתימן. נולד בצנעא, היה חרש נחושת ושימש מורה דרך ליוסף הלוי (1827–1917) שסייר בתימן ב-1869 מטעם כל ישראל חברים*, ושעליו כתב בתערובת של עברית וערבית את הספר *מסעות חבשוש*. כתב גם את הליכות תימא, תולדות יהודי תימן.

חגי הנביא (המאה ה־6 לפנה"ס) (17) ג 1
 מנביאי הכתב. אחד משלושת הנביאים האחרונים בתרי־עשר – השניים האחרים הם זכריה* ומלאכי*. תקופתו היא "בשנת שתיים לדריוש" (חגי, א), בערך 520 לפנה"ס, בימי שיבת ציון, ונכללת בו הבטחה לזרובבל* בן שאלתיאל. מטבעות לשון: "מִשְׁתַּכֵּר אֶל צָרוֹר נְקִיב", "וְשִׁמְתִיךָ כַּחֲתָם".

חדרה (16) א 2
 עיר בצפון השרון ובמערב השומרון. תחילתה במושבה שהוקמה ב־1891 בביצות, ורבים מהמייסדים מצאו את מותם בקדחת. בשמה משתמר השם הערבי של המקום, שמשמעו "ירוקה" אבל נראה שהוא שיבוש שם קדום בהרבה, מימי התלמוד, גדרה או גדור. היתה לעיר עם הקמת המדינה. עם השנים נספחו אליה יישובים עצמאיים קטנים שהוקמו בסמוך לה, כמו נחליאל וכפר ברנדייס (ע"ש השופט האמריקאי), והוקמו שכונות חדשות כמו גבעת אולגה (על שמה של המיילדת אולגה חנקין, רעיית גואל הקרקעות יהושע חנקין*).

חובבי ציון (17) ג 4
 אגודות שמטרתן היתה יישוב ארץ־ישראל. נוסדו ב־1881–1896 ברוסיה ובמזרח אירופה וכן במרכז אירופה ובמערבה, וקדמו לתנועה הציונית של הרצל*. לראשונה התכנסו בוועידת קטוביץ*, שבה החליטו לתמוך כספית במושבות ובמוסדות שהתקיימו בארץ־ישראל. האישים הבולטים בתנועה היו ' פינסקר* והרב ש' מוהליבר*.

חובות הלבבות (21) ג 4
 שמו של אחד הידועים בספרי המוסר. מחברו, רבנו בְּחַיִּי אֲבֵן פְּקוּדָה (המאה ה־11) בן יוסף שחי בספרד, פונה אל שכלו של הקורא ומלמד אותו מה הן חובות הלב – בנפרד מחובות איברי הגוף. הספר נכתב בערבית, ותורגם לעברית בידי יהודה אבן תיבון, ראשון למשפחת התיבונים*.

חולדה (17) ג 2
 קבוצה בשפלת יהודה. הוקמה ב־1907 כחוות פועלים, שהפכה ליישוב ונחרבה בפרעות 1929; בשנה שלאחר מכן נבנתה מחדש ועברה ב־1937 לא הרחק מהאתר הראשון. בסמוך התגלו שרידי מבנה ובו רצפת ספיס עם ציורי

מנורה, שופר, לולב, אתרוג ועוד. ממזרח לקבוצה – יער חולדה. בשם זה נקראה נביאה מהמאה ה-7 לפנה"ס, ימי בית ראשון, בת זמנו של ירמיהו*.

חומה ומגדל (20) ב 1
שם כולל ליישובים שהוקמו בחופזה בתקופת המנדט הבריטי. היעדים היו אזורים שבהם תוכננו יישובים – למשל, בעמק בית שאן (טירת צבי), בגליל (דן, דפנה) ובנגב – אך היתה סכנה לקיומם מצד הערבים; הבנייה הסתיימה בן יום: בעקבות התארגנות מוקדמת היו לוחות עץ וסלילי תיל מובאים למקום שנקבע, ובשעות ספורות הוקמו מגדל שמירה, חומת עץ הממולאת חצץ וסביבם גדר. בין היישובים שהוקמו בימי המרד הערבי – תל עמל (ניר דוד, 1936), עין גב (1937), חניתה (1938) נגבה, דן, דפנה ודליה (1939).

חוני המעגל (המאה ה-1 לפנה"ס) (16) ב 1
מחולל נסים ובעיקר מוריד גשמים בימי בית שני, כנראה בימי מלכותו של אלכסנדר ינאי*. בשנות בצורת צייר מעגל סביבו, והצהיר שלא יצא ממנו עד שירדו גשמים. לפי המסורת נענש ונפלה עליו תרדמה שנמשכה 70 שנה, ובהקיצו לא הכיר איש, ולכן התפלל למותו.

חופשי, דוד (1713-1792) (10) ב 1
משורר ומחזאי עברי מתקופת ההשכלה*. צאצא למשפחת אנוסים, שמו המלא דוד מְנַדְס־פֶּרְנֶקוֹ-חֶפְשִׁי. נולד באמסטרדם, התעשר עם אחיו – והתרושש ב־1778; מאז התפרנס מהעתקת ספרים. כתב שירים, מחזות ואורטוריות.

חזן, יעקב (1899-1992) (5) ד 2
ממנהיגי מפ"ם והשומר הצעיר. נולד בבלרוס, וכבר בהיותו בן שש-עשרה היה ממייסדי תנועת השומר הצעיר בעירו בריסק (נקראה תחילה תנועת הצופים העברית). הצטרף לתנועת החלוץ, ולמד בפוליטכניקום בווארשה. עלה לארץ-ישראל (עם קבוצת השומר הצעיר) ב־1923 והיה ממקימי משמר העמק ומפלגת השומר הצעיר, לימים מפ"ם, יחד עם מאיר יערי*. כיהן כחבר כנסת מטעם מפלגתו מ־1949 עד 1973, אך גם כשהיתה חלק מהקואליציה סירב לכהן כשר. בשנת 1989 קיבל את פרס ישראל על תרומתו לחברה ולמדינה.

חזנוביץ, יוסף, ד"ר (1844-1919) (21) ג 3
מניח היסודות לרעיון הספרייה הלאומית בירושלים. נולד בגרודנה, פולין, למד רפואה בגרמניה (1866-1872), ושימש כרופא ברוסיה ובפולין. היה מראשוני חובת ציון, ביקר בארץ-ישראל ב־1890 והתמסר לאיסוף ספרים עתיקים – אוסף שכונה גנזי יוסף – לטובת מה שיהיה הספרייה

הלאומית; אסף יותר מ־60 אלף כרכים ששלח לירושלים. היה מרפא חולים ללא תשלום, והעניק צדקה.

חֶזֶק (22) א 4
מֵלֶת צִוּוּי, בדומה לאמץ* (רחוב סמוך) ולהשכל*. בתנ"ך מופיע הציווי בהקשר הדתי או הלאומי: "חזק ואמץ" (יהושע, א) וכן "חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו" (שמואל ב, י). בסיום קריאה בכל אחד מחמשת חומשי תורה בבית־הכנסת מכריזים המתפללים: "חזק חזק ונתחזק".

חזקיהו המלך (המאה ה־8 לפנה"ס) ג 3
מלך יהודה, בן אחז ואבי בת זכריה. נאמר עליו כי "אחריו לא היה כמוהו בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו" (מלכים ב, יח). בימי הושע בן אלה, אחרון המלכים בישראל, מרד באשור. המלך שלמנאסר תקף תחילה את ממלכת ישראל, כבש את בירתה שומרון והגלה את עשרת השבטים. עשר שנים אחר כך עלה מלך אשור סנחריב על יהודה, ולמרות תשלום כופר עצום נשלח צבא שהטיל מצור על ירושלים. חזקיה נשא תפילה – ועוד באותו הלילה עבר מלאך, הכה במחנה אשור והרג את כל חייליו (מלכים ב, יט). כשחלה ועמד למות, התפלל חזקיה שוב, ונוספו לו חמש־עשרה שנות חיים; התחולל אז נס: היום חזר עשר שעות לאחור. על שמו נקבת חזקיהו ממעיין הגיחון לבריכת השילוח בירושלים.

חיי בן אחיטוב (המאה ה־7) ב 2
מנהיג שבט יהודי בחג'אז. נקרא גם חיי אבן אחטב. סירב לקבל את האסלאם, נלחם במוחמד ונהרג בקרב.

חידושי הרי"ם ב 2 (26)
שם ספרו של רבי יצחק מאיר אלתר (1799–1866), גדול דורו בהלכה. היה מתלמידי של המגיד מקוז'ניץ (רבי ישראל) ובנו, ושל רבי שמחה בונים מפשיסחא והרבי מקוצק*. ירש את מקום רבו האחרון במותו ב־1859, וייסד שושלת אדמו"רים משלו, שושלת חסידי גור – על שם עיירה, גורא קלאוריה, ליד וארשה.

חיוג', יהודה בן דוד (המאה ה־10 לספירה) ג 3 (21)
מחלוצי הדקדוק העברי, שרוב ספריו נכתבו בערבית. נולד בפס שבמרוקו, הגיע לקורדובה שבספרד בערך ב־960 לספירה, היה רופא אך זנח את מקצועו לטובת חקר הלשון. עמד לצד מנחם בן סרוק* ותלמידיו במחלוקת בענייני לשון עם דונש בן לברט*. כתב את ספר הניקוד המוקדש בעיקר לשמות ושאותו תירגם לעברית רבי אברהם בן עזרא*; את ספר הפעלים הנחיים שתורגם לעברית יותר מפעם אחת; את ספר הפעלים הכפולים ועוד.

חיות, צבי פרץ (1876–1927) (16) ב 4
 רב, היסטוריון וחוקר התנ"ך. שמו הוא שיבוש: לכתחילה נקרא חיה'ס (בנה של חיה). נולד בברודי, גליציה, למד בישיבה והוסמך כרב, וכן למד באוניברסיטה. היה הרב של פירנצה מ־1901 וכן פרופסור לתנ"ך ולהיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה בעיר זו. ב־1912 התמנה לרב של טרייסט והוציא לאור עיתון בשם איל מֶסְגֶּרוֹ איִשְׂרָאֵלִיטִיקוֹ ("מבשר ישראל"). ב־1918 התמנה לרב של וינה. בפעילותו הציונית השתתף בוועידת השלום בסן רמו ונבחר ליו"ר הוועד הפועל הציוני (1921–1925).

חיותמן, יצחק (1867–1938) (15) ד 1
 מחמשת המייסדים של אחוזת בית*, ועם אשתו, חיה, מראשוני תל־אביב. נולד באוקראינה, היה ממייסדי אגודת חובבי ציון* בקישינוב. עלה לארץ־ישראל ב־1890, עבד במושבות שונות ובבית החרושת לזכוכית בדור (טנטורה) שניהל דיזנגוף*. היה ממקימי מטולה, עבר ליפו ב־1904 והיה ממקימי אחוזת בית*. רבקה אלפר ציטטה מיומנה של רחל דנין, אשתו של יחזקאל דנין*: "חיותמן [...] עמד והצביע במקלו: כאן יהיה גן ציבורי, פה יהיה תיאטרון, פה בית העם"; לדבריה, למראה הדיונות (החוליות) שמסביב "הבטנו עליו כעל חולם וחווה חזיונות". הקים את שכונת נווה שאנן בתל־אביב, והשתתף בהקמת שכונות נוספות בעיר.

חיי אדם (15) ג 3
 שם ספרו של הרב אברהם דנציג (1748–1820), ממקורביו של הגר"א*, ובו פישוט מקוצר של הדינים על פי שולחן ערוך לרבי יוסף קארו*. חיבר ספרי הלכה וגם את "תפילה זכה": דברי חרטה עמוקים המופיעים בראש המחזור ליום הכיפורים. בסמוך רחובות נוספים בשמות ספרים – ילקוט הרועים, מעבר יבוק – אם מפני שיש בהם תזכורת לבית העלמין הסמוך ואם מפני שנוצרו כמליצה רבנית השאולה מן הטבע. (ראו גם מסגרת בעמוד 265).

חייבי משה (1836–1939) (26) ב 2
 משורר עברי ומנהיג רוחני. עלה לארץ־ישראל ב־1909, התגורר ביפו ותרם לפיתוח כרם התימנים החל ב־1920. ביתו היה לבית־כנסת ותלמוד תורה עד שנבנו בתי־הכנסת הקבועים בשכונה. רבים משיריו מבטאים כיסופים לגאולה.

חיים ואלישע (16) ב 4
 להנצחת זכרם של שני משוררים שכתבו בעברית חרף רדיפות מצד השלטון בברית־המועצות. חיים לנסקי (1905–1942) היה מחשובי המשוררים העבריים; נולד

בְּלוֹרֶס, התפרנס מהוראת עברית בבאקו וכתב שירים שזכו לשבחים מפי ח"נ ביאליק* ואחרים. נאסר ב־1934 ונשלח למחנה הסגר סובייטי שבו מצא את מותו. ספרו מעבר לנהר הלתי ראה אור בארץ. אלישע רודין (1888–1946) נולד ברוסיה, היה פעיל במהפיכת הנפל של 1905. כתב שירים בידיש ובעברית מנעוריו, ונראה שפרסום רשימות ושירים תחת המשטר הסובייטי הוליך למאסרו. בנו נפל בקרבות מלחמת העולם השנייה, וספר שיריו לַבֵּן ראה אור בארץ. הרחוב נקרא על שמו ב־1962, במלאת עשור למשפט הסופרים שהסתיים בהריגתם של אנשי רוח יהודים בברית־המועצות.

חיל המשמר (7) ד 3
יחידות הגנה לא קרביות של מתנדבים מבוגרים במלחמת העצמאות שנועדו להגן על היישובים. בפרוץ המלחמה היו בו 25 אלף גברים ונשים, שהגישו סיוע לחילות השדה. נקרא בעבר רח' ח"ם, ראשי תיבות שם החיל; בסמוך רחובות ח"ש, משמר הגבול והמשמר האזרחי.

חיל השריון [דרך] א 1
חיל שבו פועלים טנקים ונגמ"שים. בונה הכוח הגדול ביותר בצה"ל, ומשמש כמרכז ללימוד תורת השריון. יותר חיילים עוברים הכשרה לשריון מכל חיל אחר. הלוח של המאמץ הצבאי בכל המלחמות. בשיאו נקרא לא חיל כי אם גייסות השריון, ורוב החטיבות בסדיר ובמילואים היו משוריניות. בהיותה העיר הגדולה במדינה בחרה תל־אביב לאמץ את השריון ב־21 בנובמבר 1954, עוד לפני התהילה שהרעיפו עליו הישגיו במבצע קדש*. החיל הוא חלק ממפקדת כוחות השדה של צה"ל ובראש עומד קצין שריון ראשי.

חילו, יצחק (המאה ה־14 לספירה) א 3
נוסע שכתב על מסעותיו. נולד בספרד, ולפי מכתבים ששלח למשפחתו בספרד, בעברית, מסתבר שעלה לארץ־ישראל ב־1333. המכתבים נשמרו בספרייה הלאומית בצרפת, תורגמו לצרפתית; כתב היד אבד, ונעשה תרגום לעברית בידי י"ז הורוביץ. חוקרים שונים טענו שהתרגום לצרפתית מפוקפק ושכתב היד לא היה אלא זיוף.

חיננית א 4
פרח בר המקדים לפרוח: כבר במרחשון (נובמבר) הוא נראה בשדות ובבתה. עלעלי הכותרת לבנים, וצדם התחתון ורוד; במרכז חצי כדור צהוב. דומה לה הקחון, הפורח מהאביב עד הקיץ, וגם לזן של חרצית לבנה. היו מי שבלבלו בינה ובין המרגנית* התכולה.

חיסין, חיים איסר, ד"ר (1865-1932) (16) ב 4
 רופא, מראשוני הביל"ויים ומראשוני תל-אביב עם אשתו פנינה (פניה). נולד בבֶּלְרוֹס. אחרי הפרעות ב-1881 - חבר לחובבי ציון*. היה בקבוצה השנייה של אנשי ביל"ו* שעלתה לארץ-ישראל, ועבד במקווה ישראל* ובמושבות והיה ממייסדי גדרה. חזר לרוסיה, נשלח מטעם הירחון ווסחוד לכתוב על המצב בארץ ב-1893, וב-1898 יצא ללמוד רפואה בשווייץ. ב-1905 עלה שוב. היה ממייסדי אחוזת בית*, ממקימי תל-אביב וחבר הוועד הראשון שלה. היה רופא בתל-אביב. ספרו, *מיומן אחד הבילויים* (1925), הוא עדות ממקור ראשון על ימיה הראשונים של העלייה הראשונה.

חירם (22) ב 4
 מלך צור, בעל בריתם של דוד ושלמה מלכי ישראל ויהודה. צור סיפקה לישראל עצי ארזים וברושים לבניית בית המקדש, ואלה הגיעו דרך נמל יפו - שהרחוב אינו רחוק ממנו. במלאכה בלבנון עסקו בכל חודש עשרת אלפים עובדים מישראל. בתמורה העניק שלמה לחירם "עשרים עיר בארץ הגליל. ויצא חירם מצור לראות את הערים אשר נתן לו שלמה, ולא ישרו בעיניו", ואף-על-פי-כן "אָנִי עֹשֶׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּעֵצִיוֹן-גֹּבֵר [...] וישלח חירם בְּאֲנִי אֶת עֲבָדָיו אֲנִישֵׁי אֲנִיוֹת יוֹדְעֵי הַיָּם עִם עֲבָדֵי שְׁלֹמֹה" (מלכים א, ט).

חי"ש (7) ד 3
 ראשי תיבות של **חיל שדה**, אחת ממסגרות ההגנה*. ההגנה הוקמה כדי להגן על היישובים העבריים, ואילו בשנות ה-40 הוקמה עוצבה זו שנועדה לפעול מחוץ ליישובים היהודיים, כעין "הגנה קדמית". אנשיה התאמנו בשעות שאחרי העבודה ובשבטות, והכשרתם הקרבית היתה טובה, יחסית. עם פרוץ מלחמת העצמאות היו בחי"ש כעשרת אלפים איש, ששולבו בחטיבות השונות. בסמוך רחובות חיל המשמר, משמר הגבול והמשמר האזרחי.

חכים, אליהו (1925-1944) (8) א 2
 מעולי הגרדום*, הרוגי מלכות* של העת החדשה. נולד בלבנון, עלה לארץ-ישראל עם הוריו ב-1932 והתגורר בחיפה. בעיצומה של מלחמת העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי ונשלח למצרים, ערק מהצבא כדי להשתתף בפעולות של מחתרת לח"י, והתנדב עם אליהו בית צורי* להתנקש בחיי השר-התושב הבריטי במזרח התיכון, לורד מוין, שמנע הצלת יהודים בשואה בשיא ימי ההשמדה. ההתנקשות הצליחה, אך המתנקשים נתפסו, נידונו למוות והוצאו להורג - למרות מחאות בעולם, ואפילו במצרים.

חכמי אתונה (21) ג 4
 גדולי הפילוסופים, המחזאים והמשוררים שפעלו במרכז התרבותי החשוב הזה ביוון בעיקר במאה ה-5 לפנה"ס ואילך. בשעה שבירושלים קמו גדולי המוסר האנושי, הנביאים, עסקו באתונה ביש ובאין, בהכרה ובשאלות אסתטיות. בגמרא מופיע הצירוף "זקני אתונה" באחד הסיפורים על רבי יהושע בן חנניה שנדרש להוכיח כי הוא חכם מהם; אין בסיפור מאבק פילוסופי אלא התחכמות והתחכמות שכנגד.

חכמי, דוד (1919-1991) (21) ג 2
 ממקימי ענף הביטוח בארץ-ישראל. נולד בירושלים למשפחת גורל חכמי שווילי שעלתה מגרוזיה יותר ממאה שנים לפני שנולד. בשנת 1941 פתח סוכנות ביטוח שייצגה את חברת "הפניקס" בלונדון. מאז פעל למעשה בתל-אביב: בעיר העברית הראשונה הקים את משרדי "הפניקס הישראלי" וחברות הבת שלה. תרם מהונו לקידום החינוך, האמנות, התרבות והבריאות בארץ ובפרט בתל-אביב. שנים רבות שימש כיו"ר איגוד חברות הביטוח, ובית האיגוד בתל-אביב נקרא היום על שמו.

חכמי ישראל [שדרות] (21) ג 4
 על שם כלל החכמים שדבריהם פתחו צוהר לראייה המוסרית המאפיינת עד היום את העולם היהודי-נוצרי ואת תרבות המערב. חכמה זו מיוחסת לאבות האומה, אברהם, יצחק, יעקב ובניו, ובאה לכלל ביטוי בדברי הנביאים* ממש בן עמרם ואחותו מרים ועד לתרי-עשר, מהושע עד מלאכי*; ואחריהם בחכמי כנסת הגדולה* והסנהדרין, המשנה* והתלמוד*, הראשונים והאחרונים שעל שם רבים מהם רחובות בתל-אביב-יפו.

חכמי ישראל [סמטה] (21) ג 4
 ראו לעיל.

חכמי לובלין [שדרות] (20) ב 4
 מהרחובות המנציחים את הנספים בשואה. בלובלין שבפולין היה מרכז לימודי יהודי חשוב, והדפוס העברי הראשון בפולין הוקם בה. יהודים ישבו בה מאז המאה ה-14. מהדגולים שבהם היו המהר"ם (רבי מאיר בן ברוך מרוטנבורג, המאה ה-13), המהרש"א*, המהרש"ל (שלמה בן יחיאל לוריא, המאה ה-16), והחוזה מלובלין (רבי יעקב יצחק, 1745-1815). ב-1930 החלה לפעול ישיבת חכמי לובלין, שהיתה הגדולה בפולין וחרבה כליל בשואה. ערב מלחמת העולם השנייה התגוררו בעיר זו 45 אלף יהודים.

חכמי קירואן (16) א 2
מרכז יהודי חשוב בתוניסיה, העיר שבה הוקמה האוניברסיטה הראשונה שייסדו המוסלמים. יהודים ישבו בה מהמאה ה-7 לספירה. בין חכמי העיר גם הרב נסים בן יעקב ובנו הרב יעקב בן נסים (המאה ה-11). במסעותיו הגיע אליה גם אלדד הדני*.

חלמית (26) א 2
צמח בר המופיע בארץ בשישה מינים. צמחיה שרועים או רפויים, נפוצים בצדי הדרכים ומקשטים את האספלט האפור באביב - מאדר ועד סיון - בגוני ורוד. החלמית המצויה התפרסמה במלחמת העצמאות, מפני ששימשה מאכל לתושבי ירושלים הנצורה. בעיקר אכלו קציצות שטוגנו מעלי הצמח. נוהגים לאכול גם מפרייה המעובה, המכונה "חובֶּזָה" או "לחם ערבי".

ח"ן [שדרות] (16) ב 4
ראשי תיבות של השמות הפרטיים של ביאליק*, חיים נחמן. שמו הונצח בשדרה מרכזית בתל-אביב, וכן ברחוב שבו גר.

שלושה רחובות לביאליק

מקובל כי על שם ביאליק נקראו שני רחובות, ביאליק ושדרות ח"ן. אבל יש בתל-אביב גם רחוב שלישי - בעצם, סמטה - בקשר עם שמו של ביאליק: אלוף בצלות, על שם יצירתו "אלוף בצלות ואלוף שום"; וזאת מאחר שהסמטה נמצאה בשוק עלייה, בדרום העיר, ונקראה גם על שם הירק שנמכר שם. באופן דומה ניתנו "שלושה שמות" גם ליוצרים אחרים, ובהם הרמב"ם ור' יוסף קארו.

חנוך (20) א 3
משושלת הדורות מאדם עד נח בספר בראשית, אבי מתושלת. נראה שהיה צדיק, שכן נאמר עליו "ויתהלך חנוך את האלהים", ולהלן, "ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו, כי לקח אותו אלהים" (בראשית, ה). מרחובות שכונת התקווה ששם ניתן להם כשלב ביניים.

חנינא בן דוסא (22) ב 4
תנא בן הדור הראשון, צדיק ומחולל נסים. היה בן דורו וחברו של רבן יוחנן בן זכאי*. בהיותו עני מרוד וצדיק גדול, התקבלו תפילותיו ורבים ביקשו שיתפלל עליהם. סיפרו שבתו הדליקה אור לשבת בחומץ, ומכוח בקשתו דלק האור

כל השבת (מסכת תענית, כה). סיפרו עליו שנחש הכישו בשעת תפילה – והנחש מת (מדרש תנחומא). ועוד סיפרו שחמורו נגנב, וסירב לאכול ולשתות; הגנבים גירשו את החמור, שחזר לאדוניו ואכל ושתה בביתו כתמיד (אבות דרבי נתן, ח).

חנינא בן תרדיון (22) ב 4

מעשרת הרוגי מלכות*. תנא בן הדור השלישי, במאה ה-2 לספירה, הידוע גם כאביה של ברוריה*. אמר, "שניים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה – הרי זה מושב לצים [...]. אבל שניים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה – שכינה שרויה ביניהם" (מסכת אבות, ג). מאחר שהוסיף ללמד תורה למרות גזירות אדריאנוס, נידון למוות ונשרף כשגופו כרוך בספר התורה שממנו לימד. בתו תהתה, "זו תורה וזה שכרה?" והוא השיב: "מי שמבקש עלבונה של תורה הוא יבקש עלבוני."

חניניה (2) א 2

קיבוץ בגליל המערבי, סמוך לגבול לבנון. הוקם ב-1938 במסגרת יישובי חומה ומגדל*. היה מבודד לגמרי, ובעצם ליל העלייה על הקרקע נפלו שניים ממגיני הקיבוץ. יו"ר הסוכנות היהודית ד' בן גוריון* התנדב לסייע בעבודות היישוב והגדר כדי לתת דוגמה לאחרים. בתחומי הקיבוץ שרידים קדומים, בהם מהיישוב חניתא שהיה כאן בתקופה הרומית, ושמו השתמר בשם כפר ערבי סמוך, ח'רבת חנותא.

חנניה (22) ב 2

אחד משלושת חבריו של דניאל*, שהושלכו לכבשן האש – אך האש לא פגעה בהם. האחרים היו מישאל ועזריה, ובעבר היו בתל-אביב רחובות גם על שמם. "זיהי בהם מבני יהודה דניאל, חנניה, מישאל ועזריה" (דניאל, א).

חנקין, יהושע (1864-1945) (16) א 1

מגואלי אדמות ארץ-ישראל. נולד באוקראינה, עלה ארצה ב-1882 והקדיש את רוב שנותיו לרכישת קרקעות בשם יק"א, הכשרת היישוב, קק"ל* ועוד. רכש את אדמות חדרה, עמק יזרעאל, עמק חפר, עמק בית שאן, ועוד. אשתו, אולגה, היתה מיילדת ידועה. אזרחות כבוד של תל-אביב הוענקה לו ב-1935 בהיותו בן 70. על שמו המושב כפר יהושע בעמק יזרעאל; על שם רעייתו – גבעת אולגה בחדרה.

חסדאי אבן שפרוט (המאה ה-10) (16) א 2

שר יהודי בספרד המוסלמית. נולד בקורדובה, ואביו היה מנכבדי הקהילה היהודית בעיר. בלט בכשרונותיו, ושימש כרופאו האישי של הח'ליף המוסלמי וכן כשר האוצר ושר החוץ. התכתב עם יוסף מלך כוזר היהודית (ראו הכוזרי).

תמך בחוקרי הדקדוק העברי מנחם* בן סרוק ודונש* בן לברט. לפי הזמנתו באו חכמים מבבל ומצפון אפריקה והקימו ישיבות בספרד. כך, בזכות מעמדו ופעולותיו, נטתה הכף לטובת הפיכתה של ספרד למרכז התפוצות – על חשבון בבל.

חסידי אומות עולם (16) ב 2

בשם זה מכונים לא יהודים שפעלו במידת החסד ואף סיכנו את חייהם כדי להציל יהודים מציפורני הנאצים בשנות השואה. הענקת תואר זה נעשית בעקבות עדות ברורה מפי הניצולים.

חסידי האומות (כיכר) א 2

מי שאינם יהודים ופעלו להגנה על יהודים במצוקתם, או שנאבקו להעניק להם זכויות. כינוי זה הולם, למשל את אמיל זולא*. שם הרחוב נקבע ב־1959, ונראה שהעדויות שנשמעו במשפט אייכמן ואחריו הובילו להדגשת הכינוי חסידי אומות העולם ולמתן שם נוסף (לעיל).

חפץ חיים ג 3

שם ספרו של הרב ישראל מאיר הכהן (1839–1933), ראש ישיבת ראדין ומחכמי ההלכה הבולטים בדור שלפני השואה. נודע בענוותנותו הרבה והדגיש את הצד המוסרי בעשייה היומיומית. ספרו זה עוסק בעיקר בהלכות לשון הרע ורכילות, ושמו שאול מהפסוק בתנ"ך: "מי האיש החפץ חיים, אוהב ימים לראות טוב – נצור לשונך מִרַע וּשְׁפָתֶיךָ מִדְבַר מְרָמָה" (תהלים, לד). הידוע בספריו, משנה ברורה, הוא פירוש על שולחן ערוך* – אורת חיים. על שמו הקיבוץ הדתי חפץ חיים מדרום לגדרה שעלה על הקרקע ב־1944. בסמוך רחובות נוספים בשמות ספרים – מעבר יבוק, חיי אדם – ואף בהם תזכורת לקשר בין החיים והמוות בגלל בית העלמין הסמוך. (ראו מסגרת בעמוד 265).

חפר א 3

בן גלעד, בן שבט מנשה. על שמו קרוי עמק חפר בשרון, בין חדרה ונתניה. ידוע גם כאבי צלפחד – מי שהיו לו חמש בנות שתביעתן הניעה את משה להכריז על שינוי חוקי הירושה (במדבר, כו).

חצור ב 3

שמן של ערים קדומות. המפורסמת יותר היתה עיר כנענית בגליל – "כי חצור לפנים היא ראש כל הממלכות האלה" (יהושע, יא) – והאחרת ביהודה: וחצור חדתא וקרית חצרון היא חצור" (יהושע, טו). הראשונה סיכנה את שבטי ישראל* עד למלחמתם של ברק* ודבורה הנביאה*. היום קיימים היישוב העירוני חצור הגלילית סמוך לראש פינה*

ולתל העתיק; והקיבוץ חצור-אשדוד (הוקם ב־1937 ועבר למקום הקבע ב־1946) לא הרחק מגן יבנה.

חצרים (22) א 3
קיבוץ בנגב, סמוך לבאר שבע*. אחד מ־11 היישובים שעלו על הקרקע בלילה אחד, במוצאי יום הכיפורים תש"ז–1946. פירוש השם הוא משכנות רועים, בתנ"ך.

חרוץ (20) ב 1
מִי שעושה עבודתו נאמנה, או פועל במרץ וביסודיות. בסמוך רחובות נוספים בעלי משמעות דומה.

חרותנו (19) ד 1
בשם הרחוב יש אזכור לחרות הראשונה, משעבוד מצרים, המופיעה בביטוי "זמן חרותנו" שהוא משמותיו של חג הפסח (חג החרות) החל בחודש ניסן. בסמוך רחובות הנושאים את שמות החודשים; רק ניסן נפקד, מכיוון שהונצח בתל-אביב אדם בשם ניסן* כהן; במקום שם החודש נבחר ביטוי מרומז זה.

חריף, אייזיק (1805–1873) ב 4
כינויו של הרב יהושע אייזיק שפירא, גדול דורו בהלכה. היה רב בערים אחדות בפולין ובגרמניה, בהן סלונים, קלווריה וטיקטין. בין ספרי השאלות והתשובות פרי עטו היו עמק יהושע, נחלת יהושע. בספריו האחרים שפת הנחל – דרושים; נועם ירושלמי – חידושים על התלמוד הירושלמי ומרבה תבונה – פירושים לאגדות חז"ל. השם ניתן לרחוב במלאת מאה שנים למות הרב שְׁכוּנָה בפי רבים "שר התורה בדורו".

חשון (20) א 4
החודש השני בלוח העברי, בין תשרי וכסלו, והשמיני בלוח הקדום שהחל בניסן, ונקרא גם "ירח בול". מהחודשים העבריים שמספר הימים בהם אינו קבוע: 29 או 30 יום. שמו למעשה מרחשון. מזלו – עקרב. החודש היחיד בשנה העברית ללא חג או מועד, ימי אבל או זיכרון הנוגעים לכלל ישראל.

חתי"ם סופר (17) ג 2
שם ספר שאלות ותשובות (שו"ת) בענייני הלכה שכתב הרב משה סופר (1762–1839), ראש ישיבה בפרסבורג־ברטיסלבה בסלובקיה ומנהיג היהדות החרדית באירופה בתחילת המאה ה־19. קבע את הכלל, "חדש אסור מן התורה" כחלק מהמאבק בתנועות הרפורמה. ראשי התיבות חת"ם: חידושי תורת משה.

ט

טאגור, רבינדרנאת (1861–1941) (8) א 4
 משורר ופילוסוף הודי שהביע אהדה לציונות. כתב בבנגלית ותירגם חלק מיצירתו לאנגלית. כתב גם רומנים ומחזות. ב־1913 הוענק לו פרס נובל לספרות. מ־1922 תורגמו רבים מספריו לעברית, ובהם *הגנן* (תירגם ד' פרישמן*), *מתת אהוב* (תירגמה פ' של־תורן), *גחליליות* (תירגם ר' אבינעם). על מתן השם לרחוב הוחלט במלאת מאה שנה להולדתו.

טִבְיֹב, ישראל חיים (1858–1921) [שביל] (20) א 1
 סופר עברי, מבקר ומתרגם. נולד ב־בֶּלְרוֹס, עבר עם הוריו ללטביה, וכבר בנעוריו כתב ופירסם בכתב העת *הלבנון*. מ־1889 התפרסמו פיליטונים שלו בכתב העת *המליץ*. כתב סיפורים, מחזות ועוד. חיבר ספרי לימוד – ובהם *עדן הילדים*, מקראה עם תרגום לארבע (!) שפות; ועוד. הוציא לאור עיתון ילדים יומי עברי מנוקד ראשון בעולם, *החבר*, שהיה אחר כך לשבועון. עסק במחקרים בתחום הלשון העברית, תירגם ממחזותיו של אוסקר וילד ומספרי דיקנס ומרק טוויין.

טבנקין, יצחק (1887–1971) (5) ד 3
 מראשי תנועת העבודה בארץ־ישראל. נולד ברוסיה, היה ממייסדי מפלגת פועלי ציון ועלה לארץ ב־1911. עבד כפועל חקלאי, היה ממקימי אחדות העבודה וההסתדרות הכללית (ב־1920) ומנהיג הקיבוץ המאוחד במשך עשרות שנים. התנגד להצעת החלוקה של ארץ־ישראל מ־1937 ועם זאת לחם בתוך מפלגות הפועלים נגד כל פשרה עם ז'בוטינסקי והרוויזיוניסטים. היה ממקימי מפא"י, אחדות העבודה, מפ"ם, המערך ומפלגת העבודה – וגם מיוזמי הפרישה ממפ"ם בשאלת האמון כלפי ברית־המועצות ב־1954. כמתנגד לנסיגה משטחי הגולן, יהודה ושומרון וסיני אחרי מלחמת ששת הימים היה מראשי התנועה לארץ־ישראל השלמה. מכתביו המדינה העברית והדרך אליה והחברה הקיבוצית.

טבריה (17) ג 4
 עיר בגליל התחתון לחוף הכנרת. בימי בית ראשון היתה כאן העיר רקת, שנחלתו של נפתלי. ואילו במאה ה־1 לספירה

הוקמה עיר בסגנון רומי שנקראה על שם הקיסר הרומי טיבריוס. לאחר החורבן היתה למרכז לימוד תורה, הסנהדרין עבר אליה מציפורי, ונחתם בה התלמוד הירושלמי. במאה ה־18 התיישבו בה עולים חסידים. נחשבת לאחת מארבע ערי הקודש – שלוש האחרות הן ירושלים*, חברון* וצפת*. לפי המסורת קבורים בה רבן יוחנן בן זכאי*, הרמב"ם*, רבי מאיר בעל הנס* ואחרים.

טברסקי, נחום (1884–1953) (20) ב 1
ממנהיגי תנועת הפועלים בארץ־ישראל, ומחלוצי המו"לות העברית בארץ. נולד באוקראינה, עלה לארץ ב־1905, היה ממייסדי מפלגת הפועל הצעיר ומנהל העיתון שהוציאה לאור. זמן־מה ניהל את חוות בן שמן. היה מנהל ההוצאה לאור "שטיבל" בארץ, המייסד של הוצאת "טברסקי" (ב־1941) ויו"ר התאחדות המו"לים. ב־1924–1926 היה חבר מועצת עיריית תל־אביב, וכמנהל מחלקת הכספים בעירייה יזם ורכש קרקעות בצפון תל־אביב.

טבת (20) א 4
החודש הרביעי בלוח העברי, והעשירי בלוח הקדום המתחיל בניסן. אורכו תמיד 29 יום. מוצא השם בבלי, טְבִיטוּ. מזלו – גדי. אין בו חגים, אך בעשרה בו חל יום צום: זה היום שבו הטיל נבוכדנאצר מצור על ירושלים. ביום זה בשנת תרל"ג־1873 נולד ח"נ ביאליק*.

טהון, יהושע (1870–1936) (17) ג 1
רב, סופר ומנהיג ציוני בגליציה. נולד בלבוב, למד באוניברסיטת ברלין והיה מראשוני הנהגים אחר הרצל*. היה פעיל בתנועה הציונית מאז הקונגרס* הראשון, ונציג היהודים בסיים, בית הנבחרים של פולין. על שמו הקיבוץ בית יהושע שהוקם מדרום לנתניה ב־1938 במסגרת יישובי חומה ומגדל*, והפך למושב ב־1950.

ט"ז (19) ג 2
בשיטת הספירה לפי האלף־בית העברי – 15.

טוביה הרופא (26) ב 2
כינויו של טוביה בן משה הכהן (1652–1729), שהיה רופאו של השולטן אחמת ה־3 בתורכיה העות'מנית. נולד במץ, למד רפואה, הוסמך בפדובה, איטליה, ב־1683 ושימש כרופא בפולין, עבר לאיסטנבול והיה שם לרופא החצר, וב־1714 עלה לארץ־ישראל ועשה את שנותיו האחרונות בירושלים. ספרו, מעשה טוביה, ראה אור בונציה ב־1707. הוא דן לא רק ברפואה, אלא גם באסטרונומיה, טבע ופילוסופיה.

טובים, עמנואל (1897–1950) (5) ד 4
 מראשי התאחדות בעלי התעשייה וממייסדי הבנק לתעשייה. נולד ברוסיה, למד הנדסת מכונות והיה פעיל בתנועה הציונית. היה מדריך לספנות בצי הרוסי ב־1917–1922. עלה לארץ־ישראל ב־1922 ולימד בטכניון. עבר לתל־אביב וניהל בה את בית החרושת סיליקט עד 1935; אז רכש את המפעל והעבירו לראשון לציון. מיוזמי הקמתה של התאחדות בעלי התעשייה, חבר הנהלת הבנק לתעשייה, ממייסדי "זבולון"*.

טולוז (27) ג 3
 עיר תאומה לתל־אביב מאז שנת 1963. נמצאת בדרום צרפת, על גדות נהר גרון, ובצומת דרכים מהאוקיינוס האטלנטי לים התיכון. יהודים ישבו בה מאז המאה ה־8 לספירה, גורשו ממנה ב־1306 ונוצרים קיצוניים ערכו טבח בנותרים. אחרי השואה התחדשה בה קהילה בת אלפי יהודים.

טולידאנו, יעקב משה, הרב (1880–1960) (11) ד 4
 רב ראשי לתל־אביב-יפו ושר הדתות. נולד בטבריה, הוסמך לרבנות והיה מעורה בענייני ציבור. הקים בית־ספר עברי בפקיעין, בתמיכת חובבי ציון, והיה מהיהודים המעטים שהוסיפו להיאחז בפקיעין. במלחמת העולם הראשונה גירשו אותו התורכים עם מאות מתושבי טבריה נתני צרפת לאי קורסיקה. לאחר מכן שימש ברבנות בטנג'יר ובמצרים. ב־1942 נבחר לרב הראשי הספרדי לתל־אביב. מ־1958 ועד מותו כיהן כשר הדתות.

טולקובסקי, שמואל (1886–1965) (6) א 2
 פרדסן, היסטוריון וממטפחי הימאות. נולד בבולגיה, ועם תום לימודיו היה מהנדס חקלאי. עלה לארץ־ישראל ב־1911. היה בעליו של פרדס, ייסד חברה לייצוא הדרים ועמד בראשה ב־1924–1934, היה יו"ר ועדת המטעים הממשלתית וכן חבר בוועדות שעניינן נמלים, הדרים ושיווק חקלאי. כן היה חבר מועצת עיריית תל־אביב ויו"ר ועדת בניין ערים בה, חבר מרכז ההגנה מטעם החוגים האזרחיים, ועוד. עם קום המדינה היה ציר ישראל בשווייץ. כתב מחקרים בתולדות ארץ ישראל ביניהם על תולדות יפו (באנגלית, 1924, ובעברית, 1926), וכן על תולדות פרי ההדר והספנות היהודית.

טוסקניני, ארטורו (1867–1957) (16) א 4
 מגדולי המנצחים על תזמורת סימפונית. נולד באיטליה, למד נגינה בצ'לו והחל לנצח בשנת 1886. ניצח על תזמורת בטורינו, וב־1898 היה למנצח על האופרה לה סקלה במילנו.

ב־1929, בעלות המשטר הפשיסטי של מוסוליני לשלטון בארצו, היגר לארצות־הברית ונחשב שם לגדול המנצחים בזמנו (תזמורת NBC הוקמה בשבילו ב־1937 והוא ניצח עליה כ־15 שנים). ב־1936 פנה אליו הוברמן* וביקש שיביע תמיכה בתזמורת שהקים בארץ ממוסיקאים פליטי הנאצים; במקום לצרף את חתימתו לזו של מוסיקאים אחרים בעולם, בא טוסקניני לארץ וניצח על קונצרט הבכורה של התזמורת הארצישראלית – היום הפילהרמונית – באולם יריד המזרח בתל־אביב. שנתיים לאחר מכן הוענקה לו אזרחות כבוד של תל־אביב על תרומתו לביסוס מעמדה של התזמורת.

טור מלכא (19) ד 2

שם אחר להרי יהודה. מילולית, הר המלך בארמית. מקומות רבים בהרים אלה שימשו מסתור ללוחמיו של בר כוכבא*, והכנסייה בפסגת הר הצופים מכונה כך. המשורר אורי צבי גרינברג* כינה את עצמו בשיריו טור מלכא, ובשם זה נודעה אשתו, המשוררת עליזה טור מלכא. הרחוב יוצא מגן באותו שם הנמצא בראש גבעה המשקיפה על סביבתה, ומכאן שמו.

טורטשינר, נחום (1885–1948) ד 1 (11)

חבר הוועד הפועל הציוני. נולד בגליציה, והיגר לארצות־הברית. נפטר בדרכו חזרה מביקור בארץ־ישראל.

טורי זהב (20) ב 4

שם הספר שחיבר ר' דוד בן שמואל הלוי (1586–1667), מגדולי הפוסקים האחרונים, שנולד ופעל בפולין, הקים בית מדרש בקרקוב. הספר הוא פירוש לספרו הגדול של רבי יוסף קארו*, שולחן ערוך.

טורקוב, (שלמה זלמן) זיגמונד (1896–1970) ד 4 (5)

שחקן ובמאי. נולד בווארשה, שיחק בפולנית וביידיש. היגר לארגנטינה ולברזיל, ביקר בישראל ב־1949 וביים בתיאטרון הקאמרי בתל־אביב. ב־1952 חזר לארץ. הקים עם מאיר ינאי את "תיאטרון זוטא", להקה שהופיעה ברחבי הארץ כעשר שנים והציגה בעיקר מחזות ישראלים מקוריים.

טיומקין, זאב (ולדימיר) (1861–1927) ג 2 (21)

מראשוני חובבי ציון* ברוסיה. היה בן למשפחה מתבוללת, למד הנדסה בפטרסבורג והיה פעיל בתנועה המהפכנית הרוסית; בעקבות הפרעות ב־1881 הצטרף לחובבי ציון* ויצא בשליחותם לארץ־ישראל ב־1891 בגל השני של העלייה הראשונה שנקרא לימים בשמו. היה יו"ר הוועד של חובבי

ציון ביפו אך נאלץ לחזור לרוסיה. היה חבר הוועד הפועל הציוני, מראשי המתנגדים לתכנית אוגנדה. הצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית של ז'בוטינסקי*.

טייב יצחק, הרב (1830-1744)

פרשן, פוסק ומקובל. מרבניה של יהדות תוניסיה. חיבורו החשוב הוא *ערך השולחן*, חידושים ופסקי הלכה על ארבעת חלקיו של *שולחן ערוך** לרבי יוסף קארו*.

טייגר היל [מורד] (17) ד 4

שמה של ספינת מעפילים, שעל סיפונה היו יותר מ-1,400 נפש. הספינה הגיעה לחוף תל-אביב ביום שבו פרצה מלחמת העולם השנייה, 1 בספטמבר 1939. חלק מהמעפילים קפצו ממנה למים הרדודים ונאספו לבתיהם של תושבי תל-אביב; האחרים נעצרו בידי הבריטים ושחררו לאחר זמן קצר.

טיילת להט (22) ב 2

טיילת היא רחבה או מדרכה סלולה להולכי רגל לאורך החוף. זו של תל-אביב, המשתרעת ממערב לרציף הרברט סמואל*, נקראה לכבוד מי שעשה רבות להעניק לה את חזותה: שלמה (צ'יץ') להט (נולד ב-1927), אלוף בצה"ל וראש העיר תל-אביב-יפו בשנים 1974-1993. להט נולד בגרמניה, עלה לארץ-ישראל ב-1933 והצטרף להגנה. במלחמת העצמאות היה מפקד פלוגה בחטיבת גבעתי*. במהלך שירותו למד משפטים באוניברסיטה העברית. היה מפקד חטיבת שריון, מושל ירושלים המזרחית אחרי מלחמת ששת הימים*, מפקד הכוחות המשוריינים בסיני במלחמת ההתשה וראש אגף כוח האדם במטכ"ל. לאחר פרישתו מצה"ל היה לראש העיר השמיני של תל-אביב, שימש בתפקידו 20 שנה והטביע את חותמו על העיר כמעט בכל תחום בהעמידו את טובת העיר מעל כל שיקול אחר. בתקופת כהונתו נסללה הטיילת ורוצפה מחדש בתכנון מפורט שהפך אותה למוקד משיכה בעיר. ב-1997 הוענקה לו אזרחות כבוד של העיר שבראשה עמד עשרים שנה.

טירת צבי (15) ג 3

קיבוץ דתי בעמק בית שאן, סמוך לעיר בשם זה. הוקם ב-1937 במסגרת חומה ומגדל. נקרא על שמו של הרב צבי הירש קלישר*. כנופיות ערביות תקפו את הקיבוץ הדתי ב-1938, ושוב תקף אותו צבא ההצלה של קאוקג'י עשר שנים לאחר מכן, במלחמת העצמאות; מגיני הקיבוץ הדפו את ההתקפות.

טלמון (20) א 3

משפחה שחייתה בירושלים בימי שיבת ציון: "בני השוערים, בני שלום, בני אטד, בני טלמון, בני עקוב, בני חטיטא, בני

שובי, הכול מאה שלושים ותשעה" (עזרא, ב). השם ניתן לרחוב בשכונת התקווה באמצע שנות ה־50, כשהוחלט על שלב מעבר בין האות שציינה את הרחובות לבין שם שיינתן להם מאוחר יותר. (היום נקרא בשם זה יישוב קהילתי בדרום השומרון, מצפון־מזרח לצומת בית חורון, שהוקם ב־1989).

טרומפלדור, יוסף (1880–1920) (17) ג 4
 מראשי הפועלים אנשי העלייה השנייה, מהוגי רעיון הגדודים העבריים והחלוץ*. נולד בקווקז, התגייס לצבא רוסיה ב־1902 והשתתף במלחמה עם יפן שבה נקטעה ידו השמאלית. עלה לארץ־ישראל ב־1912, עבד במגדל ובדגניה*. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה גורש למצרים. היה מיזמי גדוד נהגי הפרדות, לוחמי גליפולי*, שעליו פיקד פטרוסון* ומונה לסגנו. חזר לרוסיה, אירגן את ההגנה העצמית בפטרסבורג והיה ממייסדי הסתדרות החלוץ. חזר ארצה ב־1919 ועמד בראש ההגנה על תל חי. נהרג בהתקפה הערבית עליה באדר התר"פ־1920. על קברו והקברים של שבעת מגיני תל חי האחרים הוצבה מצבת הזיכרון שפיסל אברהם מלניקוב, האריה השואג. על שמו תנועת בית"ר (ברית יוסף טרומפלדור), גדוד העבודה שסלל כבישים ועוד בשנות ה־20 והקיבוץ תל יוסף בעמק יזרעאל שהקימו אנשי הגדוד ב־1921. ברחוב זה הכניסה לבית העלמין הישן של תל־אביב, שבו נטמנו ראשוני תל־אביב ואחרים – למשל, המשוררים ביאליק* וטשרניחובסקי*, ראשוני נווה צדק שלושי*, מטלון* ומויאל, אישים כדיזנגוף* וגולומב* ואחרים.

טריטש, דוד (1870–1935) (5) ג 3
 סופר, כלכלן וחוקר מגמות ההגירה של יהודים. נולד בגרמניה, היה פעיל בתנועה הציונית – מתומכי התכנית ליישוב יהודים באל עריש ובקפריסין; ההתיישבות קדמה בעיניו לפעילות המדינית. עלה לארץ־ישראל ב־1933 והיה ממייסדי רמות השבים (היום ליד הוד השרון).

טרפון [רבי טרפון] (20) א 3
 תנא בן הדור השני, כנראה מתלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי. מורו של רבי עקיבא. מפיו נמסר "היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק" (מסכת אבות, ב), שנוהגים לפרש על לימוד התורה.

טשרנא, שלום יונה, ד"ר (1878–1932) (19) ג 1
 מורה ומחנך, מחברם של ספרי לימוד. נולד בוילנה, למד כימיה ופילוסופיה באוניברסיטת ברלין וחזר לרוסיה. לימד בקורסים למורים (שניהל אהרן כהנשטם [ראו] ידידו), הקים גימנסיה עברית בחארקוב ב־1914, סמינר למורים בקובנה ב־1917 ועוד. כתב על תולדות החינוך ועל אופן ההוראה של היסטוריה, גיאוגרפיה ועוד.

טשרניחובסקי, שאול, ד"ר (1875-1943) (17) ג 4
 מגדולי המשוררים העבריים, שעסק רבות גם בתרגום. נולד ברוסיה, ושיריו הראשונים נדפסו ב־1892. למד רפואה בגרמניה ובשווייץ וב־1905 הוענק לו תואר ד"ר. עבד כרופא כפרי, ובמלחמת העולם הראשונה היה רופא צבאי. חי בברלין מ־1922, והתפרנס שם מתרגום ועריכה. ב־1931 עלה לארץ־ישראל וישב בירושלים, וב־1934 השתקע בתל־אביב ועבד כרופא ילדים בבתי הספר העירוניים. שנה אחר כך, בהיותו בן 60, הוענקה לו אזרחות כבוד של תל־אביב. כתב בלדות ופואמות, אידיליות ושירי מולדת. ביקש למזג את תרבות היהדות ותרבות העולם. תירגם מהספרות הקדומה (עלילות גלגמש, הומרוס) והחדשה (לונגפלו, גיתה). שם הרחוב נקבע במלאת ארבע שנים למותו. על שמו פרס לתרגום מטעם עיריית תל־אביב.

פנסיון "גינזור" – אלנבי פינת שדרות רוטשילד

